

<https://doi.org/10.3176/hum.soc.sci.1971.2.02>

J. SAAT

LENINLIKU MAADEKREEDI ELLUVIIMINE EESTIS*

Eesti oli üks esimesi piirkondi Nõukogude Venemaal, kus hakati organiseeritult looma sotsialistlikke suurmaapidamisi. Võib kerkida küsimus: kuidas oleks kujunenud ülevõetud mõisate tulevik, kui Saksa imperialistid ei oleks Eestit okupeerinud?

Mõisate võtmine rahva kätte ja peamiselt eesti rahva põlistest orjastajatest ning verivaenlastest baltisaksa parunitest koosneva mõisnikeklassi likvideerimine, mille Eesti töölised ja kehtalupojad bolševike juhtimisel teostasid, oli määratu suure tähtsusega ajalooline sündmus eesti rahva elus.

Võib arvata, et osa, peamiselt väiksemaid, mõisnike poolt laastatud mõisaid, millede kordaseadmine, suured administratiivkulud, töötajate palgad jne. oleksid ära neelanud suure osa eeskujulike mõisate sissetulekuist, oleks tulnud hiljem maata ja vähese maaga talupoegade vahel ära jaotada. Suurem enamik mõisatest oleks kahtlemata suutnud sotsialistlike suurmajanditena püsima jääda ja edasi areneda. Selleks aga oleks tulnud muuta juhtimissüsteemi, sest kehtivas, mille kohaselt mõisaid majandas valla töörahva nõukogu instruktoriga kaasabil, mõisa töörahva vanemate nõukogule aga oli jäetud ainult eestõpetaja ja vahetalitaja osa valla töörahva nõukogu ja mõisatöölised vahel, polnud töö kordamineku eest õiget vastutajat. Ülevõetud mõisates oleks tulnud sisse seada kindel tööjaotus, isiklik vastutus ja tükitöötasu ning organiseerida sotsialistlikku võistlust. Ka ei olnud otstarbekas jätta ülevõetud mõisaid kauaks riigieelarvele ning riigi tuludest katta halvasti töötavate majandite puudujäägid, vaid üle viia isemajandamisele.

Ka Eesti sotsialistlike majandite oleks tulnud hakata juhtima 1918. aasta kevadel ilmunud V. I. Lenini teoses «Nõukogude võimu järjekordsed ülesanded» esitatud sotsialistliku majapidamise põhimõtete järgi, õppides ühendama töörahva hulkade loominguist aktiivsust ainujuhtimise põhimõttega.³⁴³

*

Leninliku maadekreedi elluviimisest teistes Vene NFSV piirkondades esimesel nõukogude aastal on ligikaudseid andmeid 32 kubermangu kohta, sest suur osa Nõukogude Venemaa territooriumist oli sel ajal valgekaartlaste ja välisinterventide poolt hõivatud. 24 258 438 tiinust põllumajanduslikust maast, mis enne Oktoobrirevolutsiooni oli olnud mõisnike valduses, jaotati töötavale talurahvale 16 413 886 tiinu. Mitmel pool hakkasid maaproletaarlased ja kehtalupojad kohalike bolševike juhtimisel looma ka sotsialistlike majapidamisi — põllumajanduslikke artelle (ühistuid), kommuune ja nõukogude, s. o. riiklike majapidamisi. Kommuunidele ja artellidele, milledest edaspidi kujunesid kolhoosid, anti konfiskeeritud mõisamaadest ainult 145 736 ja nõukogude majapidamistele (sovhoosidele) — 649 602 tiinu.³⁴⁴ Maareform toimus Nõukogude Venemaal etappide kaupa.

* Alguis «Eesti NSV Teaduste Akadeemia Toimetised — Ühiskonnateadused» 1970, nr. 2, lk. 167—178, nr. 3, lk. 247—262, nr. 4, lk. 363—383 ja 1971, nr. 1, lk. 3—21.

³⁴³ Vt. V. I. Lenin, Teosed, 27. kd., lk. 242—243.

³⁴⁴ Аграрная политика Советской власти (1917—1918 гг.), lk. 27 ja 506 (tab. 1). 1. septembriks 1919 oli Vene NFSV 32 kubermangus talurahva käes 97,2 protsenti kogu põllumajanduslikust maast, millest väiketalupidajatele kuulus 96,6 ja kollektiivmajapidamistele 0,6 protsenti, sovhooside, asutuste, ettevõtete, koolide jne. käes oli 2,8 protsenti. (Sealsamas, lk. 40.) Ligikaudu samad arvud esitab ka H. Pöögemann artiklis «4. aastapäeva puhul». («Klassivõitlus» 1921, nr. 11—12, lk. 8.)

Nõukogude võimu esimestel kuudel likvideeriti mõisnikeklass täielikult ja mõisnikud saadeti mõisatest välja. Talupojad võtsid neilt üle loomad ja põllumajandusliku inventari, vilja ja loomatoidu, hooned jne. Maade jaotamine algas kevadel, kui lumi oli sulanud ja avanenud võimalus maad ära mõõta.

Talupoegade tootmisalaste ühistute ja kommunide organiseerimine oli tingitud kehttalurahva ja kulakute vahelise klassivõitluse teravnemisest. Vihates nõukogude võimu, keeldusid kulakud müümast tootlusorganitele vilja kindlate hindadega, peitsid oma viljatagavarasid ja spekuleerisid viljaga, kutsudes nii esile raske tootluskriisi. Kulakud ahmised enda kätte ka konfiskeeritud mõisamaid, loomi ja inventari. Koos teiste kontrrevolutsiooniliste jõududega organiseerisid nad interventide toetusel mitmel pool nõukogudevastaseid mässe.

Võitluseks kulakute vastu kutsus bolševike partei eesrindlikke töölisi üles moodustama salku ja organiseerima massilisi retki maale, et abistada ja koondada kehvikuid ning maha suruda kulakute vastupanu. Juunis hakati maal V. I. Lenini ettepanekul organiseerima kehvikute komiteesid, kes linnade tööstusproletariaadi abiga muutusid proletariaadi diktaatori tugipunktideks, bolševike partei poliitika elluviijateks külas. Kehvikute komiteed hakkasid ka intensiivselt arendama talupoegade kollektiivseid tootmisvorme. 1918. aastal asutati 32 kubermangus 975 põllumajanduslikku kommuuni ja 604 artelli, seega siis kokku 1579 kollektiivmajandit, ja 3101 sovhoosi ning suur hulk hobuste ja põllutööriistade laenuutamise punkte. See kõik aitas likvideerida kehttalupoja sõltuvust kulakust ja parandada tema olukorda.³⁴⁵

Kehttalupoegade varustamine maa, põllutööriistade ja loomadega aitas neil tõusta kesktalupoegade tasemele, mille tõttu keskmike arv järjest kasvas. Kuid ühtlasi tõusis kehviktalurahva hulgas huvi ka põllumajanduse kollektiivsete vormide ja nõukogude majandite vastu, kus juba algusest peale tööviljakus näitas suuremat tõusu kui individuaalmajapidamistes.

Kollektiivmajandid³⁴⁶ ja sovhoosid seadsid endale ülesandeks, nagu ütleb V. I. Lenin, «õpetada järk-järgult maainimesi iseseisvalt kujundama uut korda, ühistöö korda, kus ei saa uuesti tekkida käputäit rikkaid ja rõhuda kehvikute massi...»³⁴⁷

Kuidas siis artellid ja sovhoosid said hakkama selle ülesandega?

Kõigepealt tuleb sedastada, et 1918. aastal Vene NFSV-s asutatud sotsialistlikud majandid olid põllutööriistade ja -masinatega võrdlemisi puudulikult varustatud. Olemasolevad aga olid enamasti lihtsad ega erinenud palju üksiktalupoegade omadest.³⁴⁸ Sellest hoolimata aga hakkas tööviljakus kollektiivmajandites palju kiiremini suurenema kui üksikmajapidamistes. Juba esimesel nõukogude aastal olid kollektiivmajandites saagid 10—30

³⁴⁵ *Аграрная политика Советской власти (1917—1918 гг.)*, lk. 36, 39 ja 508.

³⁴⁶ Kollektiivmajandeid oli kahte tüüpi: artellid ja kommuunid. Esimestes kui algeisemates olid hobused, põllutööriistad ja muud tootmisvahendid talupoegade eraomandiks ja nad ühistati vaid põllutööde hooajaks. Saadusi aga ei jaotatud mitte ainult töö järgi, vaid ka sedamööda, missugust osa olid etendanud kellegi tootmisvahendid. Põllumajanduslikes kommuunides, mis kujutasid endast kõrgemat tüüpi sotsialistlikke majapidamisi, olid kõik tootmisvahendid ühistatud, puudusid individuaalmajapidamised ja saaduste tarbimine ning elukondlik teenindamine toimus vastavalt igapäev vajadustele. Sovhoosid asutati peamiselt spetsialiseeritud majanditena endiste tõukarja-, hobuse-, linnu- jne. kasvanduste baasil. Eesti rahva kätte võetud mõisates rajamisel olevad majapidamised olid sovhoosi tüüpi. Loomisel oli nende ülemaaline keskus, kuhu oleksid laekunud paremate majandite ülejäägid ja kust oleks tasutud mahajäänudate puudujäägid. Artelle ja kommuune Eestis sel perioodil ei tekkinud. Suur osa Eestigi sotsialistlikest majandest oleks tõenäoliselt spetsialiseerunud mingil põllumajanduslikul erialal. Virumaa Täitevkomitee juba arutaski seda küsimust.

³⁴⁷ V. I. Lenin, Petrogradi kubermangu põllutööliste I kongressi istung 13. märtsil 1919. 2. Vastus küsimusedele. Teosed, 29. kd., lk. 27.

³⁴⁸ Esimese maailmasõja aastail oli Venemaa põllumajandus rahuaegsega võrreldes põllutöömehhanismide ja -riistu saanud ainult 25 protsenti. 1917. a. toodeti Venemaal põllutööriistu ja -masinaid 1913. aastaga võrreldes ainult 15 protsenti, sissevedu aga moodustas 1916. a. ainult 0,8 protsenti sõjaeelsest. (*Аграрная политика Советской власти (1917—1918 гг.)*, lk. 31).

protsenti, sovhooside omad aga 20–75 protsenti kõrgemad kui talupoegade üksikmaja-pidamistes.³⁴⁹

Põllumajanduslikud artellid täienesid järjest, omandasid kollektiivse töö kogemusi ning võitsid üha rohkem üksiktalupoegade sümpaatiat, mistõttu nende arv aina suurenes. Kuna põllumajanduslikel kommuunidel ei piisanud veel tootmisvahendeid, et üle minna kommunistlikule jaotuspõhimõttele, hakkasid nemandki end artellideks reorganiseerima.

Tähtsat osa etendasid põllumajanduslikud artellid ja sovhoosid Kodusõja ja välismaise interventsiooni ajal, varustades linnu, tööstuskeskusi ja Punaarmee vilja ja teiste põllumajandussaadustega. Ühtlasi demonstreerisid nad talurahvale ühismaaharimise üleolekut individuaalsest väikemaapidamisest, teed paremasse tulevikku. Eriti suur oli nii nende poliitiline kui ka majanduslik tähtsus kehvtalurahva klassivõitluses kulakluse vastu.

Et selgemalt mõista agraripoliitika tähtsust Oktoobrerevolutsiooni ja nõukogude ühiskonna ajaloos, heidame pilgu sündmuste käigule ka Ungaris ja Baieris. Kuigi Ungari töölisklass kommunistide juhtimisel kangelaslikult sotsialismi eest võitles, suruti 1919. aasta juulis interventide ja sisemise kontrrevolutsiooni ühisel jõul proletaarne revolutsioon Ungaris maha ja likvideeriti Ungari Nõukogude Vabariik. See allajäämine ei olnud tingitud mitte ainult interventide ülekaalukatest jõududest, vaid ka sellest, et oli tehtud suuri sisepoliitilisi vigu, milledest kõige rängemaks osutus Ungari kommunistide vildak agraripoliitika.

Ungaris olid peremeest mänginud teatavasti suurmõisnikud, kes poolfeodaalselt majandasiid tohutuid latifundiume. Talupoegadele, kes moodustasid 72 protsenti maaelanikkonnast, kuulus põllumajanduslikust maast ainult 15 protsenti. Selle asemel aga, et need latifundiumid ära jaotada ning nii väiketalupeogi maaga varustada, muutsid Ungari kommunistid need riiklikeks majandeks.

Oma kõnes Kommunistliku Internatsionaali II kongressil 30. juulil 1920 esitas V. I. Lenin väljavõtte endise Ungari Nõukogude Vabariigi rahvamajanduse rahvakomissari E. Varga artiklist, kus väidetakse, «et proletariaadi diktatuuri kehtestamine ei muutnud ungari külas peaaegu mitte midagi, et päevatöölised ei märganud midagi ja väiketalurahvas ei saanud midagi».³⁵⁰ Edasi ütleb Lenin, et alati leidub ja peab leiduma suurte maa- valduste selliseid osi, millest üht-teist võib anda väiketalupeogadele «selleks, et väike partsellitalupoeg konfiskeeritud valdusest midagi saaks. Muidu väiketalupeog ei märkagi vahet nõukogude diktatuuri ja selle vahel, mis oli enne. Kui proletaarne riigivõim seda poliitikat ei teosta, siis ta ei suuda püsima jääda.»³⁵¹

«Ungaris ei aidanud talupojad ungari töölisi ja sattusid mõisnike võimu alla,» märkis Lenin oma kõnes Moskva metallitöölise laialdasel konverentsil 4. veebruaril 1921.³⁵²

Ungari revolutsiooni lüüasaamine ei olnud raskeks kaotuseks mitte ainult Ungari töölisklassile ja kogu rahvusvahelisele proletariaadile, vaid ka sealsele töötavale talurahvale, kes uuesti sattus enam kui kaheks aastakümneks mõisnike orjusse.

Ungari revolutsiooni kogemusi kasutas V. I. Lenin ka agrariküsimuse teeside koostamisel Kommunistliku Internatsionaali II kongressi jaoks.

«Agrariküsimuse teeside esialgses visandis» märgib ta, et «eesrindlike kapitalistlike riikide suhtes peab Kommunistlik Internatsionaal õigeaks eelistada põllumajanduslike suur-ettevõtete säilitamist ja nende majandamist Venemaa «nõukogude majandite» eeskujul.

Kuid oleks ülisuur viga selle reegli rakendamisel liiale minna või seda šablooniks muuta ja mitte kunagi lubada osa eksproprieeritud eksproprieerijate maa tasuta andmist ümbruskonna väike- ja mõnikord ka kesktalupoegadele.

Esiteks, tavaline väide, mis selle vastu ette tuuakse ja mis seisab suurmaapidamise tehnilisele üleolekule viitamisest, tähendab sageli selle vaieldamatu teoreetilise tõe asenda-

³⁴⁹ T. Л. Басюк, Организация совхозного производства. М., 1952, lk. 15.

³⁵⁰ V. I. Lenin, Kommunistliku Internatsionaali II kongress 19. juulist 7. augustini 1920. Kõne Kommunistliku Internatsionaali vastuvõtmise tingimuste kohta. Teosed, 31. kd., lk. 219.

³⁵¹ Sealsamas.

³⁵² V. I. Lenin, Teosed, 32. kd., lk. 91.

mist kõige halvema oportunistmiga ja revolutsiooni reetmisega. Kui kõne all on selle revolutsiooni edu, siis ei ole proletariaadil õigust tagasi pörgata tootmise ajutise languse ees... Proletariaadi võidu ja selle püsivuse kindlustamine on proletariaadi esimene ja põhiline ülesanne. Proletaarne võim aga ei saa olla püsiv, kui ei ole neutraliseeritud kesktalupojad ja kui ei ole kindlustatud õige suure osa, kui mitte kõigi väiketalupeogade toetus.»³⁵³

Need V. I. Lenini seisukohad kiitis kongress heaks.

Ka Baieri Nõukogude Vabariik, mis tekkis 1919. aasta aprilli algul ja püsis õige lühikest aega, ei varisenud mitte ainult interventsiooni, vaid ka kommunistide poolt tehtud sisepoliitiliste vigade tagajärjel. Siingi oli kõige tõsisemaks veaks talurahva revolutsiooniliste võimaluste alahindamine. Baieri kommunistid ei teinud midagi, et kiiresti parandada kehva ja kesktalupeogade olukorda, nagu seda oli soovitanud V. I. Lenin oma tervituses Baieri Nõukogude Vabariigile, kus ta kirjutas: «On tarvis maksustada kodanlus erakorralise mak- suga ja parandada iga hinna eest, otsekohe ja tegelikult tööliste, sulaste ja väiketalupeo- gade olukorda.»³⁵⁴

Ungari ja Baieri revolutsioonisündmusi ning nendega seoses kommunistlike parteide agrarpoliitikat käsitleti ja selle üle diskuteeriti laialdaselt Kommunistliku Internatsionaali poolt väljaantavas kirjanduses ja ajakirjanduses. Ungari revolutsioonist kirjutati ka eesti kommunistlikus ajakirjanduses.

1920. aastal ilmus «Klassivõitluses» ungari kommunisti M. Gábori artikkel «Ülevaade nõukogude valitsuse langemisest Ungaris», milles näidatakse, et Ungari talu- peogade hul- gas kutsus esile sügava rahulolematuse see, et neile ei jaotatud mõisnike maid, vaid muu- deti need riiklikeks majanditeks. Selles nägi M. Gábor nõukogude võimu langemise üht peamist põhjust.³⁵⁵ Järgmises «Klassivõitluse» numbris ilmus H. Pöögelmanni ülevaade «Kommunistliku Internatsionaali 2. kongress», milles peatutakse ka agraarküsimusel, läh- tudes leninlikest seisukohtadest. Pöögelmann toonitab selles, et külas tuleb teha, mis iga- nes võimalik, et kehva ja kesktalupeogi revolutsioonile võita või vähemalt erapooletuks jäämä sundida, kuigi see ajutiselt nõuaks majanduslikke järeleandmisi ja põhjustaks töö- viljakuse ajutist langust. Ainult nendega, keda mingi huvi proletaarse revolutsiooniga siduda ei või — mõisnike ja tööliste kurnamisest elava suurtalunike kihiga —, tuleb kind- lasti ja kõrvalekaldumata võitlusse astuda.³⁵⁶

EKP Keskkomitee aga ei teinud V. I. Lenini seisukohtades ja Kommunistliku Internat- sionaali II kongressi otsustes Ungari kommunistide agrarpoliitika kohta esinenud rangest ja asjalikust kriitikast mingeid järeldusi ega võtnud kriitilise vaatluse alla Eesti bolševike agrarpoliitikat Oktoobripäevil. Mõisate väiketalupeogadele jaotamise küsimuses jäadi endiselt eitavale seisukohale ja peeti sellest kinni isegi siis, kui eesti kodanlus oli asunud teostama kodanlikku maareformi ning tükeldama mõisaid.

III Internatsionaali II ja IV kongressil (1920. ja 1922. a.) arutati põhjalikult kommu- nistlike parteide agrarpoliitikat ja võeti vastu otsused agraarküsimuses.³⁵⁷ Eestimaa Kom- munistlikul Parteil kui Kommunistliku Internatsionaali seksioonil oleks tulnud oma agrarpoliitika Ungari ja Baieri revolutsiooni kogemuste valgusel kriitilise vaatluse alla võtta ning selgusele jõuda, kas ka Eesti töörahva lüüasaamist Kodusõjas ei põhjustanud mingil määral EKP agrarpoliitika, mis väga sarnanes Ungari Kommunistliku Partei ja Baieri Kommunistliku Partei agrarpoliitikaga. Eriti oleks tulnud seda teha sellepärast, et Eesti kesktalupojad, nagu «Kommunist» 1922. aastal kirjutas, olid «määratu suures ena- muses» tööliksklassile vaenulikud.³⁵⁸ Selle vaenulikkuse põhjusi oleks tulnud sügavalt

³⁵³ V. I. Lenin, Teosed, 31. kd., lk. 134.

³⁵⁴ V. I. Lenin, Teosed, 29. kd., lk. 299.

³⁵⁵ «Klassivõitlus» 1920, nr. 3—4—5, lk. 26—33.

³⁵⁶ «Klassivõitlus» 1920, nr. 6—11, lk. 24.

³⁵⁷ Коммунистический Интернационал в документах (1919—1932). М., 1933, lk. 132—139, 328—336.

³⁵⁸ «Kommunist» (nr. 2) jaan. 1922; vt. ka N. K a r o t a m m, 1924. aasta 1. detsembri relvastatud ülestõus. Rmt.: Meie järjekordsed ülesanded. Tallinn, 1947, lk. 295.

tundma õppida. Ei võinud ju loota, et töörahva võit kodanluse üle Eestis oleks olnud võimalik kesktalurahvast neutraliseerimata.

Oma agraarpoliitika enesekriitilise läbiarutamiseni aga jõudsid eesti kommunistid alles palju aastaid hiljem. 1919. aastal ja veel 1920-ndatelgi aastatel ilmusid EKP juhtivatelt töötajatelt mitmed artiklid ja brošüürid, milledes nad väga innukalt kaitsesid agraarpoliitikat, mida partei oli teostanud Oktoobrirevolutsiooni ajal.

J. Anvelt näiteks kirjutas 1919. aastal, et maa jaotamine Eestis olevat veel suurem kuritöö sotsialismi vastu kui tööstusasutuste õhkulaskmine. «Maatöörahas,» ütleb ta, «ise oleks hiljem valmis seda parteid kividega surnuks viskama, kes mõisad ära tükeldab.»³⁵⁹ Teisal märgib ta, et ükski töölispartei ei võivat asuda maa jaotamisele, kui ta seda aga teeb, sünnitavat ta töörahva ridades nii kolela lagunemise, et igasugune klassiline ühishunne ja kokkuhoid kauaks ajaks hävinevat. «Mitte pilgukski ei võinud sellepärast enamlaste parteil kahtlust olla, missugust teed maaküsimuse otsustamisel käia. Kõik maa töörahva kätte! Kuid mitte lapi kaupa, vaid majapidamiste üksuste kujul.»³⁶⁰

Isegi veel 1928. aastal kaitses J. Anvelt Eesti bolševike Oktoobriperioodi agraarpoliitikat. Ta kirjutas: «Mitte keegi muu kui sm. Lenin leidis, et Eestis võrdlemisi kiireks sotsialismi arendamiseks kenad eeltingimused on.»³⁶¹

J. Anvelt, J. Reesen ja teised EKP juhtivad tegelased³⁶² õigustasid Eesti bolševike Oktoobriperioodi agraarpoliitikat väljavõttega V. I. Lenini kõnest III ülevenemaalisel nõukogude kongressil 11. (24.) jaanuaril 1918, kus Lenin ütles:

«Pole olemas ühtki sotsialisti, seltsimehed, kes ei tunnistaks seda silmanähtavat tõe, et sotsialismi ja kapitalismi vahel on pikk, enam või vähem raske ülemineku periood, proletariaadi diktatuuri periood, ja et selle perioodi vormid olenevad paljuski sellest, kas ülekaalus on väikeomand või suuromand, väikemaapidamine või suurmaapidamine. On arusaadav, et üleminek sotsialismile Eestimaal, sellel väikesel, täieliku kirjaoskusega maal, mis koosneb põllumajanduslikest suurmajanditest, ei saa sarnaneda üleminekuga sotsialismile peamiselt väikekodanlikul maal, nagu seda on Venemaa. Seda tuleb arvesse võtta.»³⁶³

Need Lenini sõnad olid kõrgeks tunnustuseks Eestile ja tema töörahvale, kes oli asunud ehitama sotsialismi. Mõisate konfiskeerimine ja rahva kätte võtmine oli esimeseks sammuks sotsialismi suunas Eestis. Selle ajaloolise sammu tähtsus aga oleks võinud olla veelgi suurem, kui VSDT(b)P Eesti organisatsiooni juhtivad töötajad oleksid suuremat tähelepanu pööranud kahele V. I. Lenini seisukohale, mis leiduvad sellesamas III ülevenemaalisel nõukogude kongressil peetud kõnes ja kus rõhutatakse, et Venemaal saab püsida ainult niisugune võim, mis tugineb tööliklassi ja enamiku talupoegade, kõigi töötavate ja eksploateeritavate klasside kindlale liidule,³⁶⁴ ja et võitnud proletariaat ei tohi talurahvale sotsialismi peale sundida, vaid ta peab lootma eeskujule ja elupraktika omandamisele talurahva hulkade poolt, kuidas nad peavad paremaks sotsialismile üle minna.³⁶⁵

Lenini väitest, et Eestis on paremad võimalused sotsialismile üleminekuks kui mitmel pool mujal Venemaal, ei saa mitte kuidagi välja lugeda seda, et tööliklassi ja kehvatalurahva liidu kindlustamiseks ei oleks tulnud koos mõisate ülevõtmisega asuda vähemalt osagi maade jaotamisele maata ja vähese maaga talupoegadele, kes igatsesid oma maad, ja väiketalunikele, kellele oli vaja anda juurdelõikeid. Muidugi, juttu sai 1917. aasta lõpul ja 1918. aasta alguses olla vaid ettevalmistustöödest, sest maa tegelikule jaotamisele oleks

³⁵⁹ J. Anvelt, Töörahva võimuvalitsuse kindlustamisest, lk. 32.

³⁶⁰ J. Anvelt, Oktoobrirevolutsioon ja maaküsimus Eestis. «Klassivõitlus» 1919. nr. 11, lk. 23—24.

³⁶¹ J. Anvelt, «Meie lahkumineku» ehk EKP «vastasrinna» ajaloolised unenäod. L., 1928, lk. 117.

³⁶² J. Reesen, Eestimaa Kommunistliku Partei seisukoht maa- ja talurahvaküsimuses Eestis. «Proletaarne Revolutsioon Eestis» 1929, nr. 7, lk. 39—48; nr. 8, lk. 38—48; 1930, nr. 9, lk. 33—40.

³⁶³ V. I. Lenin, Teosed, 26. kd., lk. 421.

³⁶⁴ Sealsamas, lk. 420.

³⁶⁵ Sealsamas, lk. 421.

saanud asuda alles kevadel. Kuid Eesti bolševike organisatsioon ja Eesti Tööraha ja Sõjaväelaste Nõukogu Täitevkomitee ei asunud ka selleks vajalikke eeltöid tegema.

J. Anvelt kirjutab, et kui Eestis hakati leninlikku maadekreedi ellu viima, siis jäeli «juhatuskirjades, mis Eesti Tööraha ja Sõjaväelaste Nõukogu Täitevkomitee maatörahvale avaldas, ... taktikalistel põhjustel see küsimus lahtiseks, kas mõisamaa tulevikus suur- või väikepõllupidamiseks korraldatakse. Igas mõisas tuli tööliskomitee valida, mille lähema juhatuse all mõisa harimine pidi edasi vältama, kuna valla tööraha nõukogu kogu valla mõisate valitseja ja juhataja oli. Ühtlasi asuti otsekohe eeltööde juurde, et kogu rahva omaks tunnistatud maast üks suurpõllupidamine luua, mille külge aja jooksul ka talumaad oleksid liitunud.»³⁶⁶

Kuna Eesti bolševikud ülevõetud mõisaid jaotada ei kavatsenud, siis on ka arusaadav, miks nad ei kandnud hoolt, et valdades oleks valitud maakomiteed, nagu seda tehti mujal Venemaal, kes oleksid välja selgitanud maatahtjad ja maasaajad, korraldanud ankeetküsitlusi, väiketalunike nõupidamisi ja arutlusi, et selgitada selle ajaloolise suuriritusega seotud küsimusi.

Et oma maalapi soovijaid Eestis leidis, seda oleme märkinud juba eespool Saaremaa ja Vana-Võidu valla (Viljandimaal) kohta. Teiste Viljandimaa valdade osas saame «maad harimiseks ja isiklikeks pidamiseks» soovijate kohta teateid küsitluslehtedest, mis Viljandimaa Nõukogu juulis-augustis talupoegadele oli saatnud. Nende järgi soovisid maad nii põllutõõlised, rentnikud ja käsitõõlised kui ka metsavahid ja vallakäskjalad, isegi mõned kaupmehed ja üks abimetsaülem. Valdade järgi leidis maasoovijaid järgmiselt: Aidus 164, Jõgevastes 45, Suure-Kõpus 149, Kabalas 274, Leebikus 66, Olustveres 162, Pärnis 26, Riidas 63, Sürgaveres 43, Taageperas 114, Uusnas 50, Vastemõisas 212, Vana-Võidus 68. Teiste valdade kohta puuduvad andmed.³⁶⁷

Pärast Oktoobrirevolutsiooni võitu selliseid küsitlusi kahjuks enam ei korraldatud. Kuid tihtigi pöördusid maatainimesed ja väiketalupidajad maal mõisate asjus ringisõitvate instruktorite poole küsimusega: kuidas on lood maa saamisega? Instruktorid omakorda pärisid maakonna täitevkomiteelt, mida niisugusele küsimusele vastata. Harjumaa Täitevkomitee põllumajanduse osakond töötas välja ja saatis laiali «Juhatuse instruktorile», kus õpetatakse:

«Kui maade jagamise küsimus ette tuleb, siis peab tehnilistele põhjustele näitama. Enamlased ei ole maa jagamise vastu, kui see üldises mõttes kasulik on. Kuid enne kui selle juurde asuda, tuleb arvesse võtta, et maade kruntidesse jagamine pikemat aega nõuab ja et järgmised takistused ära võita tuleb: teha eeltööd, et maade kruntidesse jagamine otstarbekohaselt läbi viidaks; et tarvisminevate hoonete ehitamiseks, loomade muretsemiseks jne. suurem rahasumma määratakse; et maa jagatakse nõnda, et kõige kehvemad sellest osa saavad, kes maa järele tarvidust tunnevad.»³⁶⁸

Edasi tehti samas «Juhatuses» instruktoritele ülesandeks rahvale selgitada, et suurpõllupidamine on kasulikum kui väikepõllupidamine, sest nagu suurtööstuses suurendavad masinad toodangut saja- kuni tuhandekordselt, teevad nad seda ka põllumajanduses, kus nad kasutusel on.³⁶⁹

Pärnumaa Täitevkomitee esimees M. Kerres teatas, et praegu ei olevat õige aeg nii suurt üritust, nagu seda on mõisamaade jaotamine, ette võtta.³⁷⁰ Ja vastavaid eeltöid ei alustatudki ei Harjumaa ega teisteski maakondades.

Kehvtalurahva koosolekutel aga võeti vastu otsuseid, milledes nõuti maade jaotamist. Kaagjärvelt (Valgemaal) kirjutas «Eesti Teataja» kaastõõline, et seal on mõisate ülevõtmine täies hoos. Maatameeste palavam soov olevat juba tuleval kevadel oma maalipikest kätte saada.³⁷¹ Polli valla (Pärnumaal) maatameeste 22. novembri 1917. aasta üldkoosolek

³⁶⁶ J. Anvelt, Oktoobrirevolutsioon ja maaküsimus Eestis. «Klassivõitlus» 1919, nr. 11, lk. 24.

³⁶⁷ ORRKA, f. R-1285, nim. 1, s.-ü. 5, l. 1—67.

³⁶⁸ ORRKA, f. R-1291, nim. 1, s.-ü. 36, l. 1.

³⁶⁹ Sealsamas.

³⁷⁰ J. V a i m a n, Inimesed, sündmused, aastad. Mälestusi. Tallinn, 1963, lk. 65.

³⁷¹ «Eesti Teataja» 16. jaan. 1918.

võttis vastu otsuse, milles paluti maakonna uut komissari D. Paistu «maade saamist õige rutusti lahti teha».³⁷²

Penuja vallavanem (Pärnumaal) seletas, et vallas olevat töörahva nõukogu sellepärast valimata, et töörahvas ei olevat rahul mõisate ühisharimisega, vaid nõudvat nende tükeldamist. Üheks põhjuseks, miks kokkukutsutud maatamehed ja väikemaapidajad nõukogu valimata olevat jätnud, ütleb ta olevat selle, et mõisaid ei jaotata neile ning et moonakad jäävat ikka moonakateks, mõisa sissetulekud aga saadetakvat linnadesse. Siinsed inimesed tahtvat igaüks omaette iseseisvat maatükki, kuid niisugust seadust ei olevat praegu oodata.³⁷³

«Eesti Teataja» püüdis oma juhtkirjas «Mõisnikkude kannupoisid» väita, et maade jaotamine ei vastavat kehvemate talurahvaklientide huvidele, sest selgi puhul «... jääb tänane kehv maatamees ikkagi maatameheks. Tal ei ole ju raha, et ennast iseseisva põlluharija kohale istutada. Ja kuigi ta selle raha laenaks, saaks ta uuesti võõra orjaks — liiakasuvõtja abituks ohvriks.»³⁷⁴

Nagu näitasid maadekreedi elluviimise kogemused teistes Nõukogude Venemaa piirkondades, puudus sellistel väidetal igasugune alus. Nõukogude valitsus avas krediitiasutused, kust anti pikaajalist laenu maad saanud kehvatalupoegadele, asutas laenutuspunkte, kuhu koondati mõisnikelt ja kulakutelt konfiskeeritud loomad ning põllutööriistad. Kuiaakute-liiakasuvõtjate vastu aga rakendati karme abinõusid. Süüdlasi riigi ja rahva petmises karistati kogu vara konfiskeerimisega, aga ka vanglasse paigutamise, rindele või sundtöödele saatmisega.³⁷⁵

Et Eesti bolševikel maade jaotamise kavatsust ei olnud ja nende eesmärgiks oli kohe hakata talusid ühismaapidamisteks ühendama, see selgub 1918. aasta algul «Töölises» ilmunud H. Pöögelmanni kahest pikemast artiklist, milledes ta käsitleb Eesti bolševike agraripoliitikat ja peamisi eesmäärke maa- ja talurahvaküsimuses pärast Oktoobrirevolutsiooni.³⁷⁶ Kuna Pöögelmann jaanuaris määrati Eesti Töörahma ja Sõjaväelaste Nõukogu Täitevkomitee põllumajanduse osakonna juhatajaks, siis äratasid tema artiklid talurahva hulgas suurt tähelepanu. Artiklis «Uuel aastal uue jõuga — edasil» ütleb H. Pöögelmann selge sõnaga, et ülevõetud mõisaid väiketalupidajatele ei jaotata. «Maa ei ole mitte selleks seniste eraomanike käest ära võetud, et teda — teiste eraomanike kätte edasi anda, vaid et seda rahva kasuks tarvitada saaks... Mõte, et mõisat ka edaspidi ühes tükis harida tuleb, on paljudele raske seedida, kes omakasu, vana isikliku põhimõtte järgi parem kohe juba o m a l e kahmakat kätte ahmida tahaksid. Kuid seda «omale» nüüd enam olla ei tohi.»³⁷⁷

H. Pöögelmann nägi Nõukogude Eestit juba kõige lähemas tulevikus sotsialistliku maana, kus ka põllumajanduses on välja kujunenud sotsialistlikud tootmissuhted, kus isiklik omakasu on heidetud kõrvale. Kuidas lülitada kümned tuhanded pisipremehed, eeskätt väikemaapidajad, sotsialistlikku tootmisprotsessi, seda käsitleb ta järgmises artiklis «Kelle omandus on maa?», märkides kõigepealt, et loosung «Maa rahva omanduseks!» «ei tähenda ammugi mitte ainult seda, et mõisad endistelt omanikelt ära tulevad võtta, vaid see tähendab rahva ühisomanduse õigust, mis tegelikult aga ainult ühise, ülemaalse m a j a p i d a m i s e juures mõeldav on.»³⁷⁸ Et üle minna kommunistlikule jaotusele «peab kaduma vahe sulase, moonaka ja kohapidaja vahel. Selleks ei ole aga muud abi-

³⁷² ORRKA, f. R-1778, nim. 1, s.-ü. 13, l. 1.

³⁷³ Sealsamas, s.-ü. 12, l. 4.

³⁷⁴ «Eesti Teataja» 13. det. 1917. Sõrendus ajalehe poolt.

³⁷⁵ Аграрная политика Советской власти (1917—1918 гг.), lk. 31—39; V. I. Lenin, Pankade natsionaliseerimise elluviimise ja sellega seoses vajalike abinõude dekreedid projekt. Teosed, 26. kd., lk. 360. Rikaste klassidesse kuuluvad isikud olid kohustatud hoidma kõik oma rahasummad Riigipangas ja selle osakondades, samuti hoiukassades, saades tarbimisvajadusteks ainult väikesi rahasummasid.

³⁷⁶ H. Pöögelmann, Uuel aastal uue jõuga — edasil «Tööline» 2., 3. ja 4. jaan. 1918; H. Pöögelmann, Kelle omandus on maa? (Esimene, 30. jaanuaril ilmunud osa on pealkirjastatud: «Kelle päralt on maa?») «Tööline» 30. ja 31. jaan., 14. ja 15. veebr. 1918.

³⁷⁷ «Tööline» 3. jaan. 1918.

³⁷⁸ H. Pöögelmann, Kelle päralt on maa? «Tööline» 30. jaan. 1918.

nõu, kui kõigi nende kihtide majanduslikku seisukorda ühtlustada. See on võimatu niikaua kui peremehed iseseisvateks majapidajateks jäävad, kui mõisasulased endid mõisa peremehed arvavad olevat ja talusulased eeskambri nurgakesega peavad leppima.»³⁷⁹

Kuidas kõik talupojad, nii sulased ja moonakad kui ka kohapidajad, teha «ühesugusteks ja üheõiguslikeks töölisteks, kes oma töö eest enam-vähem ühesarnast tasu saavad ja kellelt ühte viisi tööd nõutakse», selle selgitamiseks avaldab H. Pöögelmann kõnesolevas artiklis kava, mille Viljandi Maakonna Täitevkomiteele olid esitanud Taevere valla Jälevere küla talupojad ja mis kannab pealkirja: «Jälevere küla taluomanike tingimused nende talude vabatahtlikul üleandmisel.»³⁸⁰

Selle 14 punktist koosneva kava järgi ühistatakse küla kõik talud ja kroonule kuuluv Jälevere vesiveski. Need talud, mille omanikud vabatahtlikult ei taha ühineda, ühistatakse sundkorras. Igale töölisperekonale kavatseti eraldada üks riia vakamaa, s. o. 0,37 ha aiamaaks ja võimaldada ühiskonna kulul pidada kaht lammast. Ühiskondliku majandi töölised pidid valitsuselt saama kindlaksmääratud palka. Majandi asjade ajamine ja otsustamine oli jäetud tööliste üldkoosoleku ning seal valitud komitee hooleks. Viimase otsused, aruanded, eelarve jne. pidid kuuluma läbivaatamisele ja kinnitamisele maakondlike ning ülemaaliste konverentside ja võimuorganite poolt.

Viljandimaa talupoegade kõnesolevast ettepanekust rääkides avaldab H. Pöögelmann arvamust, et see esimene pääsuke ei jää viimaseks ja lisab: «Mis ka iganes selle kavatsuse kohta võidakse ütelda, üks on kindel — igal pool leiab ta tähelepanu ja läbiarutamist.»³⁸¹

Edasi avaldas H. Pöögelmann sealsamas veendumust, et seal, kus iganes väike- ja keskpõllumehed sügavamalt uutesse oludesse tungivad, uusi nõudmisi tähele panevad, tulevad nad paratamatult otsusele, et 8-tunnine tööpäev ja inimlik tööpalk hävitavad talupidamise ja viivad paratamatult ühispõllupidamise juurde. «Seda tunnevad ja aimavad talupojad juba üldiselt,» märgib ta, «kuid nad ei ole seni veel julgenud sellest aimdusest kindlaid järeldusi teha, edasi mõelda. Jälevere talupojad on seda teinud, on paratamatuse alla painutades sellest väljapääsuteed otsinud ja — leidnud.»³⁸²

H. Pöögelmanni artiklist võis eesti talurahvas ainult nii aru saada, et õige pea seisab ees talude ühistamine. Sedasama kuulutas ka J. Anvelt oma brošüüris «Maa rahva kätte», kus seisab: «Väikepõllumeestelt nõuame meie aga, et nad enam oma alaealisi lapsi ja rasedaid naisi ei kurnaks, et nad oma töölisele 8-tunnilisele tööpäevale sisse seaksid ja neile korralikud korterid muretseksid. Selle järele hakkab maatameeste nõukogu valvama. Kui see neile raske on, seadku nad üheskoos (kogu külas) ühine põldude harimine sisse. Ja see tuleb paratamata [sõrendus minu — J. S.]»³⁸³

Ka V. I. Lenin eelistas, nagu teame, põllumajanduslikke kommuune ja suuri artelle ning rõhutas, et väikepõllupidamine talurahvast viletsusest ei päästa. Kuid seejuures ei lubanud ta vähimatki katset talupoegadele midagi vägisi peale sundida, mida nad kogemuste najal veel polnud tundma õppinud.

Eesti talumajandite ühistamise kavz Oktoobrirevolutsiooni esimesel perioodil (november 1917 — veebruar 1918) oli enneaegne ja seepärast ekslik. Talurahvas ei olnud selleks veel ette valmistatud. Eestis, kus enamik väike- ja kesktalusid oli kas osaliselt või täielikult suure higi ja vaevaga päriks ostetud, tekitas selline ennatlik kava väike- ja kesktalu-poegades umbusku ja meelepaha bolševike partei poliitika vastu.³⁸⁴ Uhtlasi andis selline

³⁷⁹ H. Pöögelmann, Kelle omandus on maa? «Tööline», 14. veebr. 1918.

³⁸⁰ Ajalehe tekstis on «Jõlevere», kuid sellenimelist küla Viljandimaal ei ole. Nähtavasti on tegemist trükiveaga.

³⁸¹ H. Pöögelmann, Kelle omandus on maa? «Tööline» 15. veebr. 1918.

³⁸² Sealsamas.

³⁸³ K. Maatamees (J. Anvelt), Maa rahva kätte, lk. 14.

³⁸⁴ J. Anvelt kirjutas: «Venemaal läks talurahvas peaaegu tervelt Oktoobrirevolutsiooni ajal ühes proletariaadiga mõisnike vastu, Eestis oli omanikekiht (see tähendab suur enamus talumaade pidajatest, kelle hulgas vähe rentnike oli) paremal korral erapooletu, enamasti aga proletaarse revolutsiooni vastu vaenuline. Seda teab igaüks, kes sel ajal Eestis tõesti talurahvaga kokku puutus.» (J. Anvelt, «Meie lahkuminekud» ehk EKP «vastasrinna» ajaloolised unenäod, lk. 115—116.) Ja edasi: «1917. a. ja ka 1918.—1919. a. arvestas meie partei sellega, et Eesti talunik-omanik oma enamuses proletaarset revolutsiooni ei toeta, suur osa neist aga selle vastu oli.» (Sealsamas, lk. 117.)

agraarpoliitika klassivaenlaste võimalusi nõukogudevastaseks agitatsiooniks talurahva hulgas.³⁸⁵

Oktoobrirevolutsioon oli ka Eesti väiketaluniku ja keskmiku vabastanud maa väljaostu võlast, samuti kõigist muudest võlgadest ja maksudest mõisnikele ning pankadele. Ta oli suureks võiduks maarahva laialdastele hulkadele, mitte ainult maatöölisele, kehtyalurahvale, rentnikele, vaid ka väike- ja kesktalunikele. Kuid mis tähendas väike- ja kesktalunikele maa väljaostu võla kustutamine, kui ta pidi oma talu ära andma ja minema ühismajandisse tööliseks ehk, nagu siis nimetati, — «riigimoonaakaks».

VSDT(b)P Eestimaa Komitee ja Eesti Tööraha ja Sõjaväelaste Nõukogu Täitevkomitee oleksid pidanud selgelt ja kindlasõnaliselt teatama, et nõukogude võim kehv- ja kesktalupeogade maamandit ei puuduta. Sellega oleks võinud kesktalupoja muuta vähemalt neutraalseks. Selleks aga, et tõmmata kehtyalurahva laialdased hulgad kindlasse liitu tööliklassiga, oleks osa ülevõetud mõisamaadest tulnud nende vahel ära jaotada, lasta väiketalupoegadel tunda, et nemadki on Oktoobrirevolutsioonilt midagi väga olulist saanud.

Ka Nõukogude Lätis ja Nõukogude Ukrainas oli bolševikke, kes tahtsid kõik ülevõetud mõisad korruga muuta nõukogulikeks suurmajandeks, sovhoosideks. Ukrainas sai VK(b)P Keskkomitee õigel ajal jaole ja hoidis ära selle ränga vea. 1919. aasta detsembril algul V. I. Lenini kirjutatud ja 3. detsembril 1919 VK(b)P VIII ülevenemaalise konverentsi poolt kinnitatud «VK(b)P Keskkomitee resolutsiooni projektis Ukraina nõukogude võimu kohta» nägi punkt 2 ette, et nõukogude majandeid tuleb rajada ainult rangelt piiratud arvul ja suuruses, iga kord rangelt arvestades ümbruskonna talurahva huvisid.³⁸⁶

Nii tehtigi: sovhoosidele anti ainult 10 protsenti mõisnike maast, 90 protsenti aga jaotati talupoegade vahel.³⁸⁷

Selle otsuse eesmärgiks oli tugevdada Ukraina tööliste ja väiketalupoegade blokki. Lenin ütles sel puhul: «Me peame tunnistama, et ainult üsna väikese osa kultuurseist majandest peame andma nõukogude majandite alla, muidu me blokki väiketalurahvaga ei saavuta, see blokk aga on meile hädavajalik.»³⁸⁸

Eestis aga jäi 4. detsembril 1917 Eestimaa maatameeste konverentsil vastuvõetud otsus maaküsimuses, mille eespool lähemalt peatusime,³⁸⁹ juhtnööriks edaspidigi. Nii see otsus kui ka kõik 1917.—1918. aastal Nõukogude valitsuse poolt väljaantud määrused tunnistas Eesti Tööraha Kommuuni valitsus 29. novembril 1918 taas kehtivaiks.³⁹⁰

Juba siis, kui Eesti vabastamislahingud alles kestsid, alustas Tööraha Kommuuni valitsus sotsialistlikke ümberkujundusi ka põllumajanduses. Balti parunite ja teiste mõisad kuulutati uuesti tööraha omandiks. Ja kuigi Kommuuni Nõukogu (valitsuse) tegevus sai toimuda vaid lühikest aega, saatsid tema organid korda palju kodanluse ja mõisnike võimu likvideerimiseks Eestis ning tööliklassi ja töötava talurahva õiguste kindlustamiseks.³⁹¹

Eesti Tööraha Kommuuni agrarpoliitikat on valgustanud J. Anvelt oma 1919. aastal ilmunud brošüüris «Tööraha võimuvalitsuse kindlustamisest». Nagu varemgi, 1917.—1918. aastal, oli J. Anvelt nüüdki mõisate tükeldamise vastu. Tema arvates oli 1918.—1919. aastal maa jaotamisest «lihtsalt lapsik kõnelda», sest «hõbuseid on vähe, karjad on ära hävitatud, põllutööriistu on isegi jõukatel raske saada. Kõige jõukam riik ei suudaks neile algajatele

³⁸⁵ Kui leninlik maadekreet välja kuulutati, hirmutas radikaaldemokraat J. Reinthal talurahvast: «Meie maatamehed ihaldasid taluperemeesteks saada; selle asemel tehakse ka taluomanikud maatameesteks: kõik peavad nüüd võõrast maad harima.» (Tallinna Teataja» 7. nov. 1917.)

³⁸⁶ V. I. Lenin, Teosed, 30. kd., lk. 142.

³⁸⁷ Т. Л. Б а с ю к, Организация совхозного производства, lk. 13.

³⁸⁸ V. I. Lenin, Lõppsona Ukraina nõukogude võimu küsimuses 3. detsembril. Teosed, 30. kd., lk. 169.

³⁸⁹ Vt. «Eesti NSV Teaduste Akadeemia Toimetised — Ohiskonnateadused» 1970, nr. 3, lk. 251—252.

³⁹⁰ Eesti Tööraha Kommuun. Dokumentide ja materjalide kogumik, lk. 44.

³⁹¹ Maaküsimuse lahendamist Eesti Tööraha Kommuuni päevil käsitleb H. Saarniit artiklis «Eesti Tööraha Kommuuni agrarpoliitika». (Rmt.: Eesti Nõukogude Vabariik, 50 aastat Tööraha Kommuuni, lk. 132—142.)

väikekodanlastele tarvilikku abi anda ...»³⁹² J. Anvelt oli veendunud, et ka talumajapidamiste ühistamist ei saanud põllumajandusspetsialistide ja organisaatorite ning inventarī vähesuse tõttu esialgu teostada. «Sellepärast tuleb meil tahes ehk tahtmata talukohad mõneks ajaks eraettevõtetena järele jätta. Esialgu annavad mõisad töörahva valitsusele niipalju tööd, et tegelasi talude ühismajapidamise korraldamiseks ei jätku,» märgib ta sealsamas.³⁹³

Talude ühistamist ei mõeldud siiski pikemaks ajaks edasi lükata ja J. Anvelt kinnitas: «Kuigi Kommunistlik partei talupidajad algul «iseseisvaks» jätab, ometi ei tähenda see, et partei oma programmi teostamisest küladest lahti ütleb. Kõik kommunistide püüe peab selle poole sihitud olema, et võimalikult lühikese aja jooksul ka talupidajad ühiskondliku töö juurde jõuaksid.»³⁹⁴

Samasugust agraar- ja talurahvapoliitikat teostas 1918.—1920. aastal ka Nõukogude Läti valitsus, kelle esimees P. Stučka ja põllutöökommisar F. Rozin-Azis olid seisukohal, et põllumajandussaaduste toodangut on võimalik kiiresti suurendada ainult suurmaapidamiste abil. Nemadki jätsid silmapaari vahele küsimuse poliitilise külje — tööliklassi ja talurahva liidu kindlustamise vajaduse. Veelgi enam: nad kavatsesid nõukogude majapidamiste (sovhoosides) kohe likvideerida erasektori, keelates sovhoositöölistel pidada sigu ja kodulinde. Ka ei pööranud nad tähelepanu kesktalurahva nõudmistele.³⁹⁵

1920-ndate aastate teisel poolel levitati NSV Liidus J. Palvadre rühma poolt lendlehti, kus muu hulgas kritiseeriti ka EKP agrarpoliitikat Kodusõja päevil. Nende järgi olevat EKP poliitika Eesti Tööraha Kommuuni ajal selles seisnud, et ajada Eesti talurahvas vägisi, «kuulipildujate abil», kommuunidesse, millega talupojad oleks tõugatud tööliklassi vaenlaste ridadesse. Enamik palvadristide süüdistusi olid alusetud, mõned isegi absurdid, ning J. Anvelt lükkas need kerge vaevaga ja küllalt veenvalt ümber, näidates, et üksikute selleaegsete poliitiliste tegelaste juhuslike sõnaliste väaratuste eest ei saa vastutavaks teha Eesti Tööraha Kommuuni Nõukogu ja kogu parteiorganisatsiooni.³⁹⁶ J. Anvelt juhtis tähelepanu ka sellele, et Võru- ja Petserimaal olid 1919. aastal asutamisejärgus mõned ühispõllupidamised ärapäogenenud kulakute ja vabatahtlikult ühinenud väike- talupoegade maadest. Et maatöölised vankumatult toetasid Tööraha Kommuuni valitsust ja et viimane leidis poolehoidu ka väike- ja kesktalupoegade hulgas, selle kohta leiame muu hulgas kinnitust Eesti punaväe poolt vabastatud territooriumil töötanud vanade töölisrevolutsionääride mälestustest. Et Eesti Tööraha Kommuuni ajal talupoegi vägivaldselt ühismajandisse astuma ei sunnitud, tõendab J. Anvelt ka oma brošüüris «Tööraha võimuvalitsuse kindlustamisest», millest juttu oli eespool.

Eesti Tööraha Kommuuni maa- ja talurahvapoliitika avaldas suurt mõju kogu Eesti talurahvale, ka valgeväe võimuses olevate maakondade rahvale.³⁹⁷ Eesti kodanlus, kelle üheks tähtsamaks toeks oli parunite poolt organiseeritud «Balti pataljoni», ei kavatsenud puudutada parunite mõisaid. Maaküsimuse põnevus Eestis, nagu märgib ka V. Kingissepp, tõusis oma kõige kõrgema tipuni 1918. aasta novembris, kui Eesti Tööraha Kommuuni valitsus maaeraomandusõigusele taas ühe hoobiga lõpu tegi ja jalamaid mõisate ülevõtmisele asus, Eesti valgete valitsus aga maaküsimuse «lahendamise» kuni Eesti Asutava Kogu kokkutulekuni edasi lükkas ja parunid punaste alt «vabastatud» maakondades mõisatesse pidulikult tagasi sõidutas.³⁹⁸

³⁹² J. Anvelt, Tööraha võimuvalitsuse kindlustamisest, lk. 32.

³⁹³ Sealsamas, lk. 33.

³⁹⁴ Sealsamas.

³⁹⁵ История Латвийской ССР, т. III, lk. 176.

³⁹⁶ J. Anvelt, «Meie lahkuminekud» ehk EKP «vastasrinna» ajaloolised unenäod, lk. 121, allmärkus.

³⁹⁷ Käesoleva artikli autor mäletab, et 1919. aasta jaanuaris levis Saaremaal teateid Tööraha Kommuuni Nõukogu dekreetidest ja Läti nõukogude valitsuse dekreedist, mis kuulutasid parunite mõisad rahva omaks. Kuna samal ajal Saaremaal ja teistes kodanluse võimu all olevates Eesti maakondades parunid kindlustasid mõisates oma võimu, siis tõstsid teated nõukogude dekreetidest talurahva revolutsioonilist meeleolu.

³⁹⁸ V. Kingissepp, Iseseisvuse ikke all. Peterburi, 1920, lk. 113; Tallinn, 1953, lk. 102—103.

Asutav Kogu pidi kokku tulema alles aprilli lõpul 1919. aastal, kuid Saaremaa talurahva ülestõus sama aasta 16.—21. veebruarini ehmatas kodanlust nii, et ta sellest otsusest loobus ja juba 17. veebruaril 1919 vastu võttis rüütlimõisate võõrandamise ja nende jaotamise otsuse. Maa jaotamise lubadusega lootis kodanlus talupoegade revolutsioonilisi väljaastumisi ära hoida ja neid Eesti Tööraha Kommuuni vägede vastu sõdima sundida.³⁹⁹

Eestimaa Kommunistlik Partei paljastas õigesti eesti kodanluse agraarpoliitika mõtte, näidates, et selle eesmärgiks oli anda mõisasüdamed kindralitele ja ülejäänud paremad osad «ristirüütlitele», s. o. klassisõjast kodanluse poolel osavõtnuile, maatarahvale ja väiketalunikele aga reserveerida nende rahustamiseks vaid elumiste isu täitmisest ülejäänud võrdlemisiapid jäägid.⁴⁰⁰ Omapoolset konkreetset agraarprogrammi, mis oleks rahuldanud laiate talurahvahulkade nõudmisi, EKP-l sel ajal veel ei olnud.

EKP Keskkomitee liige O. Rästas kirjutas hiljem, et kodanlikule maajagamise poliitikal oleks Kommunistlik Partei pidanud vastu seadma oma maaprogrammi, mis revolutsiooni poole oleks toonud võimalikult laialdased talurahva hulgad. Seda ta aga ei teinud, vaid pakkus ühismaapidamist, mis seda ülesannet ei täitnud. Keskkomitee häälekandja «Kommunist» aga kirjutas, et Eesti Tööraha Nõukogude Vabariigis vastavat ainult ühismaapidamine kogu tööraha huvidele ja et kodanliku maaseaduse peakurjus seisvat selles, et mõisad tükeldatakse ja jaotatakse. Kodanlus lubas mõisaid jaotada, jaotas juba, bolševikud aga pakkusid selie vastu ühismaapidamist. «See oli taktikaliselt suur viga,» kirjutas O. Rästas, «sest ühismaapidamise programmi mõisteti väga suure hulga kehvikute ja keskmike poolt kui «kommuunasse» ajamist.»⁴⁰¹

Isegi järgnevatel aastatel puudus EKP-l nõuetekohane maaprogramm. EKP I kongressil 5. novembril 1920 vastuvõetud Eestimaa Kommunistliku Partei programmis nähti ette, et pärast seda, kui on kukutatud kodanlik valitsus ja poliitiline võim on tööraha kätte võetud, tuleb viivitamata «seniste omanike või pidajate käest ära võtta ja tööraha ühismajapidamisteks muuta kõik mõisad, karjamõisad ja mõisatavalised üksikud või ühendatud suurtalud... Kesk- ja väikemaapidajatel jääb nende käes harida olevate kohtade tarvitamise õigus, kuid kogu majandusliku poliitikaga, sõnalise agitatsiooniga ja töökaitse määruste täitmise järjekindla järelevalve teel tuleb ka nende keskel püüda ühismajapidamise poole.»⁴⁰²

Veel 1921.—1922. aastal püstitas EKP Keskkomitee Tööraha Ühise Väerinde 12 nõudmise koostamisel maaküsimuses loosungi: «Mõisate tükeldamine seisjal!» Kui selle loo-

³⁹⁹ R. A n t o n s, Agraarsuhted kodanlikus Eestis, lk. 35—36. Kartes uusi revolutsiooni-puhanguid talurahva hulgas, jäeti 1919. aastal vastuvõetud maaseaduses parunitele tasumaksimise küsimus lahtiseks. 1926. aastal aga, kui kodanlus arvas jalgealuse kindlama olevat, võttis Riigikogu vastu võõrandatud maa, inventari, karja jne. eest parunitele ja kirikutele tasu maksimise seaduse. Talurahva kanda jäid ka mõisatel lasuvad võlad. (R. A n t o n s, Agraarsuhted kodanlikus Eestis, lk. 64.)

⁴⁰⁰ Pärast maareformi kuulus kodanlikus Eestis 471 kapitalistlikule suurmajandile, igaühe suurus 100 või enam hektarit, rohkem maad kui 23 456 väikemajandile, milledest igaühel oli vaid 1—5 ha. Külakehvikuile (1—10-hektarised majandid) kuulus 289 285 ha ehk 9,4 protsenti kogu põllumajanduslikust maast, kuigi neil oli 45 056 majandit ehk 33,8 protsenti majandite üldarvust. (Sealsamas, lk. 66.)

⁴⁰¹ O. R ä s t a s, Põrandaalused. Üks etapp Eestimaa Kommunistliku Partei põrandaalusest tööst. Tallinn, 1961, lk. 92. (Teine väljaanne. Esimene oli ilmunud Leningradis 1932. aastal.) EKP Keskkomitee teoreetiline ajakiri «Klassivõitlus» kirjutas ülesandest, mis seoses kodanliku maaseaduse väljakuulutamisega seisis tööraha revolutsiooni ees Eestis: «Seega jääb üle viljaka maaharimise tõstmiseks ainuke tee: riigi poolt suurmaapidamist toetada, praegu võetavaid mõisaid maatainimestele kooperatiivsel ehk kommunaalsel alusel harimiseks andes.» (Maaküsimus ja asutav kogu valges Eestis. «Klassivõitlus» 1919, nr. 9, lk. 8.)

⁴⁰² Eestimaa Kommunistliku Partei I kongress. Dokumente ja materjale. Tallinn, 1960, lk. 79.

EKP programmi nõudmise agraarküsimuses ei vastanud ka V. I. Lenini poolt koostatud ja Kominterni teisel kongressil 1920. aasta augustis vastuvõetud agraarteesides esitatule, mis selgesõnaliselt ütlesid, et proletaarne võim garanteerib igal juhul «nii väike- kui kesktalurahvale mitte ainult selle, et nende maatükid neile alles jäävad, vaid ka nende maavalduse suurendamise kogu nende poolt tavaliselt renditud maa-ala võrra». (V. I. L e n i n, Agraarküsimuse teeside esialgne visand. Teosed, 31. kd., lk. 131.)

sungi kohta saabus partei kohalikele organisatsioonidele kriitilisi märkusi, milles juhti tähelepanu sellele, et niisugune loosung pole kehtvalurahva hulkadele vastuvõetav, tegi partei muudatuse, mis kõlab järgmiselt: «Mõisate tükeldamine [panna — J. S.] seisma seni, kuni pole asutatud riigimaade ja teiste väikerentnike ning muu maatarahva poolt valitud maakomiteed, kes ära määraksid riigi maatagavara kasutamise viisi ja tükeldamise korral maasaajad.»⁴⁰³

Et kehtvalupojad maad saaksid, seda ei nõutud siingi. Maatagavara kasutamise viisi määramine aga jäeti nüüd maakomiteede hooleks. Nõudmine aga, et maakomiteed moodustataks kehtvalurahva esindajaist, oli õigustatud ja vajalik.

1924. aasta 1. detsembri relvastatud ülestõusu ettevalmistamise ajal kirjutas J. Anvelt artikli,⁴⁰⁴ milles ta lükkas ümber tööerakondlaste ja sotside poolt levitatavad jutud talupoegade vägivaldsest kommuniinidesse ajamisest kommunistide poolt. Artiklis rõhutatakse, et iga talunik, olgu tal kas ostetud või renditud koht, peab teadma, et tööliste ja talurahva valitsust ei looda mitte selleks, et talurahvalt maad ära võtta või tema olukorda raskemaks teha, vaid selleks, et väikemaapidajale maad juurde anda, kui seda tarvis ja kus see võimalik on.

Seegi oli poolik seisukoht. J. Anvelt ei ütelnud partei nimel selgesti ja kindlasti, et need talurahvakihid, kes maad vajavad, seda ka saavad.⁴⁰⁵

Kõnesolevgi artikkel ei aidanud palju kaasa tööliklassi ja talurahva liidu kindlustamisele relvastatud ülestõusu eel, kuid ta oli siiski sammuks edasi EKP agraarprogrammi väljatöötamisel.

EKP novembrikonverentsil 1926 korrigeeriti partei seisukohta maa- ja talurahvaküsimuses ja võeti vastu «Põhilused», mille teoreetiliseks aluseks olid V. I. Lenini poolt koostatud Kominterni II kongressi teesid agraarküsimuses.⁴⁰⁶ «Põhilusetes» oli arvestatud konkreetset olukorda Eesti külas ning nad etendasid EKP agraarprogrammi väljatöötamisel tähtsat osa.⁴⁰⁷

Kuid seda, et Eesti parteiorganisatsioon tegi oma maa- ja talurahvapoliitikas tõsiseid vigu ja et J. Palvadre rühma kriitika oli teatud määral põhjendatud, ei tunnistanud J. Anvelt isegi 1928. aastal.⁴⁰⁸ Murrang saabus selles küsimuses alles 1930-ndate aastate algul.

Lätimaa Kommunistlik Partei oli oma nõukogude võimu aegset agraarpoliitikat kriitiliselt arutanud 1931. aastal partei VIII kongressil. Kongressi ülesandel avaldas LKP Keskkomitee manifesti, milles öeldakse, et nõukogude valitsus Lätis tegi sellega suure vea, et ta ei jaotanud mõisnike ja teiste suurmaomanike maid, ei taganud väike- ja kesktalu-poegadele oma maa vaba kasutamise õigust ega astunud küllalt energiliselt välja talupoegade sunduslikult ühismajanditesse ühendamise vastu. Selle tõttu ei suutnud Läti nõukogude valitsus ja Kommunistlik Partei liita tööliklassi ja kehtvalurahvast võitluseks ühise vaenlase vastu. Selle vea aga kasutas ära läti kodanlus.⁴⁰⁹

1932. aasta märtsis avaldas manifesti ka Eestimaa Kommunistlik Partei. Manifestis, mis oli koostatud J. Anveldi juhtimisel, kinnitatakse, et tööliste ja talurahva valitsus, kui see Eestis moodustatakse, ei lase enam korduda seda suurt viga, mille oli teinud Eesti Tööraha Kommuniini valitsus 1918.—1919. aastal ja mis seisis selles, et «tööraha kom-

⁴⁰³ «Tallinna Tööline» 6. apr. 1922.

⁴⁰⁴ «Kommunist» 19. okt. 1924.

⁴⁰⁵ «Kommunist» 19. okt. 1924; N. K a r o t a m m, 1924. aasta 1. detsembri relvastatud ülestõus. Rmt.: Meie järjekordsed ülesanded, lk. 294—295.

⁴⁰⁶ VI. Коммунистический Интернационал в документах (1919—1932), lk. 135.

⁴⁰⁷ Ulevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloost, II osa. (Aastad 1920—1940.) Tallinn, 1963, lk. 144.

⁴⁰⁸ Vt. J. A n v e l t, «Meie lahkuminekud» ehk EKP «vastasrinna» ajaloolised unenäod, lk. 123—124.

⁴⁰⁹ История Латвийской ССР, т. III, lk. 177—178; Очерки истории Коммунистической партии Латвии, I (1893—1919). Рига, 1962. Siin sedastatakse, et vigade peamiseks põhjuseks, mis LKP tegi agraarküsimuses, oli kapitalistliku arenemise taseme ülehindamine Läti külas (lk. 496). Vt. ka Борьба за Советскую власть в Прибалтике. М., 1967, lk. 327.

muun ei jaganud põllutööliste ning talurahva kehvadele kihtidele vastavat osa mõisnike ja suurkodanluse maid, ei kuulutanud selgelt ja kindlalt, et kehvikute ja keskmike maaomanduse puutumata jääb, ei andnud otsustavat vastulööki üksikutele leninliku talurahva poliitika moonutustele ning üksikutele katsetele välja kuulutada talupoegade sunduslikku kommuunidesse ühendamist. Vihase klassisõja tingimustes oli see üheks tähtsamaks põhjuseks, miks Kommunistlikul Parteil ja Eesti Tööraha Kommuunil korda ei läinud laiu maa-
tööliste, maatameeste ja kehvikute hulki tõsta üldiseks võitluseks kodanluse vastu. Kodanlusel ja sotsiaaldemokraatidel läks korda seda viga ära kasutada oma huvides.»⁴¹⁰

EKP manifestis tunnustatakse Eesti bolševike vigu agraripoliitikas Tööraha Kommuuni päevil (1918–1919), ei märgita aga sõnagagi neid vigu, mis tehti nõukogude võimu esimesel perioodil (1917–1918), s. o. Oktoobrirevolutsiooni võidust kuni Eesti okupeerimiseni sakslaste poolt veebruari lõpul märtsi algul 1918. aastal. Alles oma edaspidistes seisukohavõttudes tunnustab J. Anvelt, et vigu tehti ka esimesel perioodil.⁴¹¹

Kokkuvõtliku kriitilise hinnangu nii Oktoobrirevolutsiooni kui ka Tööraha Kommuuni aegsele EKP agraripoliitikale annab O. Rästas, kes oli EKP juhte nii neil aegadel kui ka hiljem. Ta kirjutab:

«1917. aastal oli meil Eestis vaja lõpule viia kodanlikdemokraatlik revolutsioon ja lahendada need ülesanded, mida kodanlik revolutsioon lahendada ei suutnud. Sellepärast oleks pidanud otse mõisatest mõisatööliste, saunikutele ja kehvikutele maad andma, jättes suurmajapidamisteks eeskujulikud mõisad. Eestimaa proletariaadile oli vaja oma võitluse kindlustamiseks liitlast, keda ta võis leida ainult neis kehvatalurahva kihtides, kes eluliselt olid huvitatud revolutsiooni lõpuleviimisest....

Eestis ei jõudnud proletariaat 1917. aastal oma võimu veel kindlustada, kui Saksa militarism selle purustas ja mõni aeg hiljem kodanluse uuesti võimule aitas. Nii tuli eesti proletariaadil 1918.—1919. aastal uuesti kodanluse kukutamisele asuda, et oma poolelijäänud tööd lõpule viia. Võitluse võidurikkaks lõpetamiseks oli aga samuti tarvis luua kindel liit kehvatalurahvaga, muuta keskmiktalupoeg erapooletuks, et kodanlus ei saaks teda tarvitada abijõuna proletariaadi vastu. See aga tähendas, et maaküsimus oli vaja lahendada nüüd, et see vastaks kohaliku kehvik- ja keskmiktalurahva huvidele. Meie loosung mõisate ja suur-
talude muutmise ühismajapidamisteks ei vastanud talurahva sellele osa soovidele (suur-
talunikest, kulakutest rääkimata), sest ta oli «oma maalapi» mõttega läbi imbutunud ja ootas maad juurde. Maa andmine talurahvale, mõisate jagamine seisis 1918.—1919. aastal veel teravamalt partei ees. Mõisad oleks tarvis olnud ära jagada. Kodanlus kasutas meie viga osavalt, lubas jagada mõisad ära....

Nii oli meie maaprogramm revolutsiooni liikumapanevate jõudude valesti hindamise tagajärg, mis ei võimaldanud parteil muuta talurahva kehvikliikke kihte proletariaadi liitlasteks ja keskmikke erapooletuks.»⁴¹²

Autor peatub leninliku maadekreedi elluviimisel Nõukogude Venemaal, näidates, kuidas seal proletariaat ja talurahvas 1917.—1919. aastal ühendati ühiseks võitluseks kapitalismi ja mõisnike vastu, mille tulemusena kukutati kapitalism ja kehtestati proletariaadi diktatuur. Ta tunnustab Nõukogude Liidu maapoliitika kogemusi, mis näitavad, kuidas tuleb toimida kommunistlikul parteil. Rahvusvaheline proletariaat, kellel on oma kodanluse kukutamine ees, peab Nõukogude Liidult õppima, kuidas proletaarsele revolutsioonile liitlasi võita.

⁴¹⁰ «Klassivõitlus» 1932, nr. 141—142, lk. 1—8.

⁴¹¹ Vt. EKPA, f. 25, nim. 2, s.-ü. 132, l. 135, 140—141. J. Anvelt kirjutab: «Meie organisatsioon otsustas eeskujulikud majandid võtta sulaste komiteede kätte (mida tehtigi), osa maad (karjamõisad jt.) anda üle vähese maaga talupoegadele.» Organisatsioon võis küll nii otsustada, kuid selle otsuse teise poole elluviimiseks, s. o. karjamõisate ja teiste maade talupoegadele jaotamiseks, samme ei astunud. Maade osalistki jaotamist talurahvale sel perioodil ei alustatud. Teisal tõendab J. Anvelt seda ka ise, kuigi väga tagasihoidlikult: «Ma arvan, et me venitasime nende maade (vähem kultuursete maade) jagamisega, millised oleksid kohe tulnud üle anda vähese maaga talupoegadele.» (Sealsamas, l. 141.)

⁴¹² O. Rästas, Põrandaalused. Üks etapp Eestimaa Kommunistliku Partei põrandaalusest tööst, lk. 88—90.

Et Eesti bolševikud olid Oktoobrirevolutsiooni päevil maa kasutamise viiside ja vormide küsimuses asunud ebaõigele seisukohale, seda väidab oma uurimustes rõhuv enamik Eesti NSV majandusteadlasi ja ajaloolasi. Samal seisukohal on ka käesoleva artikli autor.⁴¹³

Pärast NLKP XX kongressi, mis teatavasti toimus 1956. aastal, algas Läti NSV-s, seejärel ka Eesti NSV-s elav mõttevahetus nende maade kommunistlike parteide Oktoobrirevolutsiooni- ja Kodusõja-aegse agraarpoliitika üle. Seoses sellega esines arvamusaualdusi, et LKP ja EKP manifestide avaldamine 1930-ndate aastate algul oli tingitud süvenevast isikukultusest ajalooteaduses, millele oli aluse pannud 1931. aastal ajakirja «Proletarskaja Revoljutsija» toimetusele saadetud J. Stalini kiri «Mõningaist bolševismi ajaloo küsimustest»,⁴¹⁴ kus nõuti surveabinõude tarvitusele võtmist bolševismi ajaloo võltsijate ja nendesse liberaalselt suhtujate vastu ning maskide maharebimist trotskistlikelt ja teistelt võltsijatelt ja mis sünnitas «kahtlustamisi ja põhjendamatu kriitika atmosfääri».⁴¹⁵

On muidugi liialdus arvata, et EKP manifesti avaldamine 1932. aastal oli tingitud ainult J. Stalini kõnesolevast kirjast. Oma töös talurahva hulgas kodantlikus Eestis oiid kommunistid omandanud palju uusi kogemusi ja õppinud kriitiliselt hindama ka oma mõõdunud ajajärgu poliitilisi seisukohti maa- ja talurahvaküsimuses. Tähtsat osa EKP agraarpoliitika väljatöötamisel etendasid partei konverentsid 1926. ja 1929. aastal. Ka alustas EKP 1930. aastal laialdase fašismivastase ühisrindede organiseerimist, millesse oli vaja kaasa tömmata maatöölise, kehvikute ja keskmike hulgad. See aga nõudis parteilt selget ja suuri talurahva hulki võitlusesse kaasatõmbavat agraarpoliitikat.

Oli ka neid diskussioonist osavõtjaid, kes arvasid, et EKP agraarpoliitikat 1917.—1918. aastal tuleb lugeda põhilisel õigeks, küll aga olevat maa kasutamise küsimuses tehtud vigu hiljem, Kodusõja päevil. Seda seisukohta põhjendasid oma artiklis «Eesti bolševike agraarpoliitikast Oktoobrirevolutsiooni perioodil» R. Antons ja A. Liebman.⁴¹⁶ Analüüsides Eesti bolševike agraarpoliitikat nõukogude võimu esimesel perioodil, s. o. Oktoobrirevolutsioonist kuni Eesti okupeerimiseni Saksa imperialistide poolt, konstateerivad nad, et bolševike seisukohad maaküsimuses leidsid heakskiitu maatameeste ja vähese maaga talupoegade koosolekutel, ülemaalisel talurahva konverentsil ja kongressil. Nad märgivad seda, et Eesti bolševikud tunnistasid 1917. aastal peale sotsialistlike suurmajapidamiste ka maa jaotamise või juurdelõigete andmise teel loodud väikemajapidamisi, ja sedagi, et Eesti bolševi-

⁴¹³ Vt. R. Antons, Agraarsuhted kodanlikus Eestis, lk. 28—30; A. Veimer, Eesti NSV sotsialistlik industrialiseerimine. Tallinn, 1958, lk. 36; K. Siilivaask, Eesti Oktoobrirevolutsiooni ning välismaise sõjalise interventsiooni ja Kodusõja perioodil 1917.—1920. Tartu, 1959, lk. 52—54; V. Reiman, Eesti bolševikud võitluses nõukogude võimu eest. Tallinn, 1957, lk. 194—196; N. Karotamm, 1924. aasta 1. detsembri relvastatud ülestõus. Rmt.: Meie järjekordsed ülesanded, lk. 294; N. Karotamm, Eestimaa Kommunistliku (bolševike) Partei ajaloo küsimusi. Rmt.: Sotsialistlikul teel. Tallinn, 1949, lk. 25—26; Н. Каротамм, Решение Компартией Эстонии аграрного вопроса в 1917—1918 годах. «Вопросы истории КПСС», 1959, № 5, lk. 70—85; H. Saarniit, Eesti Tõõrahva Kommuni agraarpoliitika. Rmt.: Eesti Nõukogude Vabariik. 50. aastat Tõõrahva Kommuni, lk. 142, ja mitmes teises artiklis. J. Saata, Eesti bolševikud Oktoobrirevolutsiooni ajajärgul. Tallinn, 1956, lk. 221—224; peatükid üldistavates töödes, näit. Eesti Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni ettevalmistamise ja läbiviimise ajajärgul (aprill 1917 — veebruar 1918). Rmt.: Eesti NSV ajalugu. Kõige vanemast ajast tänapäevani. Teine trükk. Tallinn, 1957, lk. 360. Artiklis «Решение Компартией Эстонии аграрного вопроса в 1917—1919 годах» kritiseerib N. Karotamm J. Saadi artiklit «Eesti bolševistlikud organisatsioonid Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni ettevalmistamise ja läbiviimise ajajärgul (märts 1917 — veebruar 1918)», mis ilmus «Eesti Kommunistis» 1957, nr. 9, lk. 71—84 ja nr. 10, lk. 51—65, sellepärast, et seal ei ole peatunud EKP Oktoobriperioodi agraarpoliitika vigadel. Kuid kõnesolev artikkel oli kirjutatud koostamisel oleva EKP ajaloo maketi ühe peatükina, kusjuures agraarpoliitika kriitikat kavatseti käsitleda järgmises peatükis (aastad 1918—1920), nagu see oli ette nähtud N. Karotamme endagi artiklis «Eestimaa Kommunistliku (bolševike) Partei ajaloo küsimusi» (rmt.: N. Karotamm, Sotsialistlikul teel), lk. 25—26 esitatud EKP ajaloo periodiseeringus.

⁴¹⁴ J. Stalin, Teosed, 13. kd., lk. 81—98.

⁴¹⁵ Очерки истории исторической науки в СССР. Том IV. М., 1966, lk. 162.

⁴¹⁶ «Eesti Kommunist» 1958, nr. 8, lk. 45—57.

kud olevat jätnud maa kasutamise küsimuse otsustamise rahva, nimelt maa töörahva kogude hooleks.⁴¹⁷ Nad juhivad tähelepanu ka sellele, et kõigist tolleaegsetest sündmustest osavõtnud revolutsionääride isiklike mälestuste kohaselt olevat mõisatöölised ning maata ja vähese maaga talupoegade absoluutne enamik pooldanud ühist maahari-

mist. Oma seisukoha toetuseks meenutavad R. Antons ja A. Liebman ka J. Anveldi sõnavõttu, milles kinnitatakse, et Eesti bolševikud olevat agraarküsimuses korduvalt aru andnud V. I. Leninile, kes täies ulatuses olevat heaks kiitnud nende poolt tarvitusele võetud abinõud mõisate säilitamiseks. Lenin olevat iga kord üksikasjaliselt pärinud, millised on need majapidamised, kuivõrd arenenud on eesti sulane, kui suur on see kiht, kuidas areneb mõisate ülevõtmine jm. Lenin olevat leidnud, et need mõisad võivat saada meie külasotsialistlikuks baasiks.⁴¹⁸

Artikli autorite arvates tulevat arvestada ka seda, et nõukogude võimu esimene periood kestis ainult kolm ja pool kuud. Selle aja jooksul ei olevat jõutudki õieti muud teha, kui mõisad üle võtta.

Kuid lõppkokkuvõttes nõustuvad R. Antons ja A. Liebman, et Eesti bolševike tolleaegses agraarpoliitikas esines ka puudusi. «Üheks tõsisemaks puuduseks VSĐT(b)P Eesti organisatsiooni tegevuses tol perioodil,» märgivad nad, «oli see, et rööbiti sotsialistlike suurmajapidamiste organiseerimisega ei pööratud küllaldasel määral tähelepanu ega selgitatud töötavale talurahvale konkreetsetl maaküsimuse lahendamise ning maakasutamise edasisi perspektiive. Ka ei hakatud küllalt energiliselt ellu viima otsust varustada neid maatamehi ja kehvikuid maaga, kes seda tahtsid.»⁴¹⁹

Seega jõudsid R. Antons ja A. Liebman sellelesamale lõppjärelausele, millele olid jõudnud teisedki, kes väidavad, et Eesti bolševikud tegid maa- ja talurahvapoliitikas vigu ka nõukogude võimu esimesel perioodil, kuigi nad tunnistasid seda leebemate sõnadega kui mõni teine. Ühine seisukoht on, et Eesti bolševikud ei asunud ellu viima otsust varustada maatamehi ja kehvikuid maaga. Selleks oli muidugi vähe aega, kõigest kolm ja pool kuud, kuid Kodusõja tingimustes, kus külad ja vallad käisid lahingutes käest kätte ja kus kohtadel kindla võimu loomine nõudis aega, oli olukord maadekreedi elluviimiseks mitu korda ebasoodsam kui nõukogude võimu esimesel perioodil.

Kokku võttes võime konstateerida, et EKP 1932. aasta manifestis märgitud vead olid cmased Eesti bolševike agraarpoliitikale nii Oktoobrirevolutsiooni kui ka Eesti Töörahva Kommuuni perioodil. Nii Eesti kui ka Läti bolševikud hindasid üle kapitalismi arenemise taset külas ning alahindasid Eesti ja Läti väike- ja kesktalupoja kui tööliklassi liitlase tähtsust sotsialistlikus revolutsioonis. Seepärast oli selle manifesti avaldamine suure tähtsusega sündmus EKP ajaloos. Oktoobriperioodil tehtud vigu arvestas EKP, samuti LKP, 1940. aasta sotsialistliku revolutsiooni läbiviimisel.⁴²⁰

*Eesti NSV Teaduste Akadeemia
Ajaloo Instituut*

Toimetusse saabunud
13. XI 1969

⁴¹⁷ R. Antonsi ja A. Liebmani poolt bolševike agraarpoliitika õigustamiseks nõukogude võimu esimesel perioodil esitatavaid põhjendusi on arvestatud teose «Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloo» I osa, VII peatüki, 2. lõigu koostamisel, mis kannab pealkirja «Esimesed sotsialistlikud ümberkujundused Eestis» (lk. 273–281).

⁴¹⁸ Vt. R. Antons, A. Liebman, Eesti bolševike agraarpoliitikast Oktoobrirevolutsiooni perioodil. «Eesti Kommunist» 1958, nr. 8, lk. 52.

⁴¹⁹ Sealsamas, lk. 54.

⁴²⁰ 23. juulil 1940, pärast nõukogude võimu taaskehtestamist, võttis Eesti Riigivolikogu II koosseis vastu «Deklaratsiooni maa kuulutamisest kogu rahva omanduseks». Kulakute ja teiste suurmaaomanike üleliigsetest maadest moodustati riiklik maafond. Töötava talupoja kasutada oleva maa suuruse ülemmääraks nähti ette 30 hektarit. Töötavate talupoegade käes olev ja uuesti saadud maa kinnistati talupoegadele põliseks kasutamiseks. 53 000 sulast, kehvatalupoega ja keskmikku said üle 550 000 hektari maad. Loodi 26 000 uut talumajandit. Nõukogude maareformiga maad saanud talupojad olid nõukogude võimu kindlaks toeks külas. (1940. aasta sotsialistlik revolutsioon Eestis. Dokumente ja materjale. Tallinn, 1960, lk. 214–215 ja 243–245; Eesti NSV ajalugu. Kõige vanemast ajast tänapäevani. Teine trükk. Tallinn, 1957, lk. 528.)

И. СААТ

ОСУЩЕСТВЛЕНИЕ ЛЕНИНСКОГО ДЕКРЕТА О ЗЕМЛЕ В ЭСТОНИИ

Резюме

Накануне Октябрьской социалистической революции в Эстонии, т. е. в бывшей Эстляндской губернии и в эстонских уездах северной части Лифляндской губернии (Вильяндский, Вырусский, Пярнуский и Тартуский), помещикам принадлежало 2 428 087 га, или 58 процентов общего земельного фонда (4 189 102 га), а из земель, годных для сельскохозяйственного использования — 42 процента. Владельцы этих земель были в основном представителями прибалтийско-немецкого дворянства (80,5 процента).

Помещики, которых вместе с членами семей было около 4000, или 0,7 процента сельскохозяйственного населения, эксплуатировали свыше 100 000 рабочих и служащих. В крестьянских хозяйствах было занято более 93 000 постоянных рабочих. Таким образом, сельскохозяйственный пролетариат — свыше 193 000 человек — представлял собой самый многочисленный класс эстонской деревни (34 процента сельскохозяйственного населения).

Владельцы земли, составлявшие 66 процентов сельскохозяйственного населения, по своему социальному положению были неоднородны. 31,5 процента крестьян-собственников и арендаторов имели участки в 1—10 га, но для обеспечения семье прожиточного минимума они вынуждены были искать подсобный заработок и поэтому их хозяйства относились к полупролетарским, бедняцким, часто не имевшим лошади и даже коровы.

Среди крестьян, владевших 10—30 га, также было много бедняков. Фактически середняками можно считать только владельцев 15—30 га.

В 1916 году по сельскохозяйственной переписи в Эстонии было 331 000 сельскохозяйственных пролетариев и крестьян-бедняков, или 55 процентов сельскохозяйственного населения, 109 000 (18 процентов) крестьян-середняков, 156 000 (26,3 процента) кулаков и 4000 (0,7 процента) помещиков.

Как показывают эти данные, в эстонской деревне перед Октябрьской революцией резко противостояли друг другу пролетарское и полупролетарское большинство, с одной стороны, и кулаки и помещики, с другой. Подавляющее большинство крестьянского населения Эстонии было кровно заинтересовано в ликвидации помещичьего землевладения.

Резолюция Апрельской конференции РСДРП(б) по аграрному вопросу, составленная В. И. Лениным, стала важнейшим документом аграрной программы большевиков в период подготовки Октябрьской социалистической революции. Ею руководствовались и большевики Эстонии при разработке своей аграрной программы.

На совещании представителей сельскохозяйственных рабочих 21—22 мая 1917 года была принята предложенная большевиками резолюция, в которой они требовали конфискации помещичьих земель и признания всей земли собственностью народа. Отмечалось также, что конфискованные имения ни в коем случае не следует дробить, а в каждом из них необходимо организовать образцовое хозяйство. В отношении мелких арендаторов указывалось, что им следует немедленно прекратить выплату аренды и отбывание работок в имениях, так как земля должна находиться в их бесплатном пользовании.

Более детальная аграрная программа эстонских большевиков была выработана на конференции безземельных Эстонии 13—15 августа 1917 года. Там была принята большевистская резолюция с требованием конфискации и таких крупных земельных участков, владельцы которых не обрабатывают землю сами, т. е. имелись в виду кулацкие хозяйства, минимальный размер которых устанавливают органы народного самоуправления. Как использовать конфискованные имения — определяет центральное народное представительство. Высказывалось пожелание, чтобы поместья не были раздроблены.

Большевики Эстонии приступили к широкой разъяснительной работе по проведению в жизнь аграрной программы, их влияние в деревне быстро росло. Буржуазно-националистические и мелкобуржуазные партии пытались отодвинуть решение земельного вопроса на далекое будущее. Эстляндский губернский комиссар И. Поска на запросы крестьян о сроке проведения земельной реформы ответил, что согласно постановлению Временного правительства, земельный вопрос может быть решен не путем захвата или насилия, а с помощью закона, принятого Учредительным собранием. Широкие бедняцкие массы крестьянства стали понимать, что только партия большевиков способна сокрушить власть помещиков и передать землю народу.

В октябре 1917 года в России победила социалистическая революция. Решающим условием этой победы как во всей России, так и в Эстонии было то, что партия большевиков сумела сплотить вокруг рабочего класса трудящиеся массы города и деревни, прежде всего крестьян-бедняков.

После победы восстания II съезд Советов на основе докладов В. И. Ленина принял два декрета — о мире и о земле. В последнем было объявлено, что помещичья собственность на землю отменяется немедленно без всякого выкупа.

В Эстонии большевики приступили сразу же к конфискации помещичьих земель и передаче их в распоряжение Советов трудящихся.

Исполком Советов Эстонии 7 ноября опубликовал воззвание к безземельным и малоземельным крестьянам, призывая их активно участвовать в выборах волостных Советов трудящихся 19 ноября, которые были призваны осуществить целесообразное представительство безземельных для правильного решения земельного вопроса.

24 ноября Исполком Советов Эстонии постановил прекратить арендные платежи и отработки помещикам с крестьянских участков, имевших менее 10 десятин пашни. Собственники имений, арендаторы или представители собственников были обязаны передать имущество имений, а также все доходы, поступившие после 1 ноября 1917 года, уполномоченным волостных Советов трудящихся. После передачи в каждом имении рабочими поместья избирался Совет старост для содействия волостному совету трудящихся при управлении имением. Движимое имущество, служащее для личного потребления владельцев имений и их семей, оставлялось в собственности последних. Запрещалось приступать к конфискации имений в волостях, где еще не были избраны Советы трудящихся.

Исполком Советов Эстонии определил также задачи уездных и волостных Советов трудящихся по конфискации имений и передаче их в руки народа.

Декрет о земле и другие земельные законы были опубликованы в газетах. Большевики разъясняли их на крестьянских собраниях и митингах. В ноябре началось их обсуждение в уездных Советах и на уездных конференциях крестьянской бедноты. Было решено немедленно приступить к конфискации, чтобы предотвратить развал имений бывшими владельцами.

Массовая конфискации имений началась в конце ноября 1917 года и продолжалась до начала марта следующего года, когда Эстония была оккупирована немецкими империалистами. В помощь местным батракам и безземельным Исполком Советов Эстонии и Эстонский Комитет РСДРП(б) организовали отряды красногвардейцев и солдат-эстонцев, которые помогали правильно проводить передачу имений по волостям.

Каждый отряд состоял из шести человек. Руководили отрядами инструкторы, для которых были предварительно устроены курсы, давшие им подготовку как общеполитическую, так и по отдельным практическим вопросам проведения в жизнь Декрета о земле.

Отряд прибывал в волостной Совет трудящихся и вместе с представителями Совета отправлялся в имения. Здесь созывалось собрание мзных рабочих и служащих, избирался совет мзных старост и производилась опись всего инвентаря и продуктов. Один экземпляр акта оставался в волостном Совете, другой отправлялся в уездный Совет, третий — в губернский Совет.

Во многих волостях, где крестьяне-бедняки были организованы или имелись организации РСДРП(б), переход имений в народную собственность осуществлялся своими силами.

Часто владельцы имений и их приспешники пытались препятствовать конфискации. Так, в имении Пюсси Раквереского уезда бароны совместно с эстонскими пособниками организовали нападение на красногвардейцев. Были убиты красногвардейцы Мяхкель Айтсам, Юри Кальмус и Рудольф Имберг. Однако случаи вооруженного сопротивления были единичны, большей частью переход имений в руки народа происходил без особых затруднений.

3—4 декабря 1917 года, когда безземельные крестьяне уже приступили к конфискации имений, в Таллине состоялась конференция эстонского трудового крестьянства, где обсуждались вопросы о путях и способах решения аграрного вопроса. С докладом выступил руководитель эстонских большевиков Я. Анвельт. По его предложению была принята резолюция по аграрному вопросу, в которой было сказано, что конференция безземельных и малоземельных крестьян признает необходимым: 1) чтобы крупные земельные владения, а именно частные, казенные, церковные земли и земли учреждений, немедленно и безвозмездно были переданы в руки трудового народа; 2) чтобы переход имений происходил в соответствии с инструкциями и решениями Всеэстонского Совета трудящихся; чтобы имения, в которых сейчас ведется крупное хозяйство, не дробились; 3) малоземельным крестьянам, если это необходимо, нужно прирезать земли от участков, удаленных от центра имения, а также от крупных усадебных участков.

Принятая конференцией резолюция стала аграрной программой эстонских большевиков на весь период Октябрьской революции и гражданской войны (1917—1919 гг.).

Эта программа была одобрена также съездом сельскохозяйственных батраков Эстонии 5—7 января 1918 года.

Так как дробление имений и раздача их в виде мелких участков безземельным и малоземельным крестьянам резолюцией не были предусмотрены, то в конфискованных имениях устанавливался коллективный способ ведения хозяйства.

Эстония находилась в прифронтовой полосе и в имениях часто реквизировались

скот, хлеб и другие продукты. Кроме того, помещики успели до передачи имения многое растащить. Поэтому во многих общественных имениях возникали большие трудности из-за нехватки лошадей, кормов для скота, семян для предстоящего весеннего сева.

Но в огромном большинстве случаев прежние рабочие имений и батраки проявляли большую инициативу и активность в организации социалистического хозяйства и преодолении трудностей. Первые результаты по ведению хозяйства и подготовке к весеннему севу показали, что советы старост вполне способны управлять имениями и организовывать работу в крупных социалистических хозяйствах.

В. И. Ленин также считал, что крупные имения могут стать базой социализма в эстонской деревне. Он сказал: «Понятно, что переход к социализму в Эстляндии, в этой маленькой, поголовно грамотной стране, состоящей из крупных сельских хозяйств, не может походить на переход к социализму в стране по преимуществу мелкобуржуазной, какой является Россия. С этим надо считаться».¹

В. И. Ленин высоко оценил активность и сознательность наших сельскохозяйственных рабочих: «В маленькой соседней Эстляндии, где народ грамотный, собрался на днях съезд батраков, избрал уполномоченных, которые взяли в свои руки все культурные хозяйства. Это всемирный переворот. Батраки, которые в капиталистическом хозяйстве стояли на самом низу социальной лестницы, берут их на учет».²

Однако при проведении аграрных преобразований большевики Эстонии совершили некоторые ошибки. В аграрной программе, принятой в начале декабря 1917 года, сказано, что малоземельным крестьянам необходимо прирезать землю. Никаких шагов для выполнения этого пункта программы большевиками Эстонии не было предпринято. Не было также ясно и определено сказано, что хозяйства бедняков и середняков остаются неприкосновенными.

Эти ошибки мешали упрочению союза рабочего класса и крестьянства и дали себя почувствовать позднее, в период иностранной интервенции и гражданской войны.

Коммунистическая партия Эстонии использовала опыт, приобретенный при осуществлении ленинского декрета о земле в 1917—1919 годах, а также опыт других коммунистических партий в социалистической революции 1940 года. Были исправлены ошибки и недостатки названного периода, на которые было указано в манифесте КП Эстонии 1932 года.

В 1940 г. в Эстонской ССР была проведена советская земельная реформа, в результате которой 53 тысячи батраков, крестьян-бедняков, а также некоторая часть середняков получили более 550 тысяч гектаров земли. Было создано 26,5 тысяч новых хозяйств.

Советская земельная реформа в 1940 году укрепила союз рабочего класса и трудящегося крестьянства, значительно способствовала улучшению материального положения эстонских крестьян и помогла мобилизовать трудящихся на борьбу против фашистских оккупантов.

*Институт истории
Академии наук Эстонской ССР*

Поступила в редакцию
13/XI 1969

J. SAAT

VERWIRKLICHUNG DES LENINSCHEN DEKRETS ÜBER DEN GRUND UND BODEN IN ESTLAND

Zusammenfassung

In Estland, d.h. im früheren Gouvernement gleichen Namens und in den estnischen Kreisen des nördlichen Teils des Gouvernements Livland (Kreise Viljandimaa, Võrumaa, Pärnumaa, Tartumaa) verfügten die Gutsbesitzer unmittelbar vor der sozialistischen Oktoberrevolution auf einem Gesamtareal von 4 189 102 ha über 2 428 087 ha, oder 58% der gesamten Bodenfläche. Von der landwirtschaftlichen Nutzfläche aber verfügten sie über 42%. Die Inhaber dieser Ländereien waren vor allem Vertreter des baltisch-deutschen Adels (80,5%).

Die Zahl der Gutsbesitzer betrug (Familienmitglieder mitgerechnet) etwa 4000, d. i. 0,7% von der Gesamtzahl der landwirtschaftlichen Bevölkerung; sie exploitierten mehr als

¹ В. И. Ленин, Третий всероссийский съезд Советов рабочих, солдатских и крестьянских депутатов. 10—18 (23—31) января 1918 г. Полн. собр. соч., т. 35, стр. 263—264.

² В. И. Ленин, Чрезвычайный всероссийский железнодорожный съезд. 5—30 января (18 января — 12 февраля) 1918 г. Там же, стр. 303.

100 000 Arbeiter und Angestellte. Die Bauernwirtschaften beschäftigten ständig über 93 000 Arbeiter. Also bildete das landwirtschaftliche Proletariat — 193 000 Personen — die zahlreichste Klasse des estnischen Dorfes (34% der landwirtschaftlichen Bevölkerung).

Die übrigen 66% der landwirtschaftlichen Bevölkerung waren Grundbesitzer, ihrer sozialen Lage nach überaus verschieden. 31,5% der Pächter und landbesitzenden Bauern hatten 1—10 ha Land. Ihre Existenz konnten sie nur bestreiten, falls sie Nebenbeschäftigung fanden. Demgemäß waren es Halbproletarier, die öfters kein Pferd und sogar keine Kuh hielten.

Von den Bauern, die über 10—30 ha verfügten, waren viele gleichfalls arm. Als Mittelbauern können eigentlich nur die Besitzer von 15—30 ha angesehen werden.

Die landwirtschaftliche Zählung von 1916 ermittelte in Estland 331 000 Dorfproletarier und arme Kleinbauern (55% von den in der Landwirtschaft Tätigen), 109 000 Mittelbauern (18%), 156 000 Großbauern (26,3%) und 4000 Gutsbesitzer (0,7%).

Diese Angaben bezeugen, daß im estnischen Dorf unmittelbar vor der sozialistischen Oktoberrevolution schroffe Gegensätze herrschten: einerseits eine Mehrzahl Proletarier und Halbproletarier, andererseits die Großbauern und die Gutsbesitzer. Die große Masse des estnischen Bauernvolkes war an der Liquidation des Großgrundbesitzes äußerst interessiert.

Die von W. I. Lenin verfaßte Resolution der Aprilkonferenz der RSDAP(B) in der Agrarfrage war in der Vorbereitungsperiode der sozialistischen Oktoberrevolution das wichtigste, die Agrarverhältnisse betreffende Programmdokument der Bolschewiki. Auch den estnischen Bolschewiki diente es als Richtschnur bei der Ausarbeitung ihres Agrarprogramms.

Am 21.—22. Mai 1917 fand eine Beratung estnischer Landarbeiter statt. Auf Antrag der Bolschewiki wurde beschlossen, die Konfiskation der Gutsländereien und die Übergabe des Grund und Bodens in den Besitz des Volkes zu verlangen. Auch wurde es betont, daß die konfiszierten Güter keineswegs zu zerstückeln wären, sondern daß in jedem Gut eine Musterwirtschaft angelegt werden sollte. In betreff der Kleinpächter wurde die Forderung aufgestellt, daß sie nunmehr kein Pachtgeld zu zahlen und keine Arbeitsrente zu leisten hätten, da doch das Land ihnen unentgeltlich zur Bebauung freistehen sollte.

Anlässlich der in Estland am 13.—15. August stattgefundenen Konferenz landloser Bauern legten die estnischen Bolschewiki ein ausführlicheres Agrarprogramm vor, und es wurde ihre Resolution angenommen, in welcher die Konfiskation auch derjenigen größeren Grundstücke gefordert wurde, deren Wirte ihre Acker nicht selbst bestellten: es wurden also die Kulakenwirtschaften ins Auge gefaßt; deren Mindestgröße von den Organen der Volks-Selbstverwaltung festgelegt werden sollte. Die zentrale Volksvertretung aber hätte über die Verwendungsart der konfiszierten Ländereien zu schließen. Es wurde der Wunsch ausgesprochen, die Güter nicht zu zerstückeln.

Die Bolschewiki Estlands entwickelten eine rege Aufklärungsarbeit in den Fragen der Durchführung ihres Agrarprogramms. Ihr Einfluß auf dem Lande wuchs rasch.

Die bürgerlich-nationalen und kleinbürgerlichen Parteien suchten die Lösung der Agrarfrage in die weite Zukunft hinauszuschieben. Als die Bauern den Gouvernementskommissar I. Poska über die Verwirklichungstermine der Agrarreform befragten, gab er zur Antwort, daß die Agrarfrage laut Beschluß der Provisorischen Regierung nicht durch gewaltsame Ergreifung gelöst werden würde, sondern nur auf der Grundlage eines von der Konstituierenden Versammlung gutgeheißenen Gesetzes. Die große Masse der ärmeren Bauern kam zur Einsicht, daß nur die bolschewistische Partei allein die Macht der Gutsbesitzer brechen und das Land volkseigen machen konnte.

Im Oktober 1917 siegte in Rußland die sozialistische Revolution. Wie in ganz Rußland, so wurde dieser Sieg auch in Estland dadurch entschieden, daß die bolschewistische Partei es vermocht hatte, die Werktätigen von Stadt und Land — vor allem die Kleinbauern — um die Arbeiterklasse zu scharen.

Nach dem Triumph des Oktoberaufstandes nahm der II. Sowjetkongreß auf der Grundlage der entsprechenden Vorträge von W. I. Lenin zwei Dekrete an: das Dekret über den Frieden und das Dekret über den Grund und Boden. Das letztere bestimmte, daß das Landeigentum der Gutsbesitzer sofort und ohne jegliches Entgelt aufgehoben wird.

In Estland gingen die Bolschewiki unverzüglich an die Konfiszierung des Gutslandes, das den Werktätigen Sowjets zur Verfügung gestellt wurde.

Das Exekutivkomitee der Sowjets Estlands veröffentlichte am 7. November einen Aufruf an die landlosen und landarmen Bauern, die aufgefordert wurden, sich am 19. November an den Wahlen der Gemeindegewerkschaften der Werktätigen aktiv zu beteiligen. Diese Wahlen sollten eine richtige Repräsentation der Landlosen sichern und so eine zweckmäßige Lösung der Agrarfrage gewährleisten.

Am 24. November faßte das Exekutivkomitee der Sowjets Estlands den Beschluß, die Zahlung der Pachtgelder und das Entrichten der Arbeitsrente an die Gutsbesitzer einzustellen, falls der Pächter weniger als 10 ha Ackerland bestellte. Die Gutsbesitzer, Gutsinhaber und ihre Vertreter waren gehalten, das Gutsinventar und sämtliche nach dem 1. November 1917 eingegangenen Einnahmen den Bevollmächtigten der Gemeindegewerkschaften der Werktätigen abzugeben. Nach der Übergabe des Gutes wählten die örtlichen Landarbeiter einen Ältestenrat, welcher dem Gemeindegewerkschaften der Werktätigen bei der Verwaltung des Gutes

zur Seite stand. Das mobile Vermögen, bestimmt zu dem persönlichen Gebrauch der Gutsbesitzer und ihrer Familien, verblieb in ihrem Besitz. Es war untersagt, Landgüter in denjenigen Gemeinden zu konfiszieren, wo es noch keine Werktätigensowjets gab.

Das Exekutivkomitee der Sowjets Estlands bestimmte auch die Aufgaben der Kreis- und Gemeindegewerkschaften beim Konfiszieren und Nationalisieren der Landgüter.

Das Dekret über den Grund und Boden und die anderen Agrargesetze wurden in der Presse veröffentlicht. Die Bolschewiki erläuterten die Bedeutung dieser Dokumente auf Bauernversammlungen. Im November hatte auch ihre Besprechung in den Gemeindegewerkschaften und Landkreispartei, sowie auf den Landkreis-Konferenzen der ärmeren Bauern begonnen. Es wurde beschlossen, sofort an die Konfiskation zu gehen, um einer Desorganisation der Güter seitens ihrer früheren Inhaber vorzubeugen.

Die massenhafte Konfiskation der Güter begann Ende November 1917 und dauerte bis Anfang März des folgenden Jahres, als Estland von den deutschen Imperialisten besetzt wurde. Das Exekutivkomitee der Sowjets Estlands und das Estländische Komitee der RSDAP(B) organisierten Trupps von Rotgardisten und Soldaten estnischer Nationalität, die den örtlichen Landarbeitern und Landlosen behilflich waren, die Übernahme der Güter richtig zu organisieren.

Jeder Trupp zählte sechs Mann mit einem Instrukteur an der Spitze. Diese Instrukteure hatten vorher einen Kursus durchgemacht und sowohl eine allgemein-politische Vorbereitung als auch praktische Kenntnisse erworben, einzelne Fragen der Anwendung des Dekrets über den Grund und Boden zu lösen.

In der Landgemeinde angelangt, begab sich der Trupp in Begleitung von Vertretern des Gemeindegewerkschafts in die Güter. Hier wurde eine Versammlung der Arbeiter und Angestellten zusammengerufen, ein Ältestenrat des betreffenden Gutes gewählt und eine Inventarliste des Gutsvermögens zusammengestellt. Ein Exemplar der Liste verblieb im Gemeindegewerkschaft, ein zweites wurde dem Landkreispartei zugesandt, ein drittes dem Gouvernements-Partei.

In zahlreichen Landgemeinden, wo es Organisationen der RSDAP(B) gab oder die Landlosen und Landarmen gut organisiert waren, wurden die Landgüter auch ohne die Mithilfe solcher Trupps volkseigen gemacht.

Hier und da suchten die Gutsbesitzer und ihre Helfershelfer, die Konfiszierung zu behindern. So veranstalteten die Adligen und ihre estnischen Spießgesellen im Gut Püssi (Landkreis Rakvere) einen Überfall, wobei die Rotgardisten Mihkel Aitsam, Jüri Kalmus und Rudolf Imberg getötet wurden. Doch waren Fälle bewaffneten Widerstandes selten; meist erfolgte die Güterkonfiskation ohne besondere Hindernisse.

Am 3.—4. Dezember 1917, als die landlosen Bauern bereits Landgüter konfiszieren, wurde in Tallinn eine Konferenz der estnischen werktätigen Bauern abgehalten, wo die Wege zur Lösung der Agrarfrage diskutiert wurden. Der Leiter der estnischen Bolschewiki, J. Anvelt, hielt einen Vortrag. Es wurde seine Resolution angenommen, in der es hieß, daß die Konferenz der landlosen und landarmen Bauern folgendes für nötig hält: 1) daß der Großgrundbesitz, er gehöre den Privatpersonen, dem Staate, der Kirche oder sonstigen Institutionen, unverzüglich und unentgeltlich volkseigen zu machen ist; 2) daß die Konfiskation der Landgüter im Einklang mit den Instruktionen und Bestimmungen des Ältestenrates der Sowjets des Werktätigen erfolgen soll und die existierenden Großwirtschaften nicht zerstückelt werden; 3) daß landarmen Bauern nötigenfalls vom Zentrum des Gutes entfernt liegende Landstücke oder solche von größeren Bauernwirtschaften zugeteilt werden sollten.

Die von der Konferenz angenommene Resolution bildete das Agrarprogramm der estnischen Bolschewiki während der ganzen Periode der Oktoberrevolution und des Bürgerkrieges (1917—1919). Dieses Programm wurde auch vom estnischen Landarbeiterkongreß am 5.—7. Januar gutgeheißen.

Da die Resolution die Zerstückelung des Gutslandes und seine Verteilung an landlose und landarme Bauern untersagte, wurde in den konfiszieren Gütern die kollektive Wirtschaft eingeführt.

Estland war frontnahes Gebiet und es war in den Gütern öfters Getreide, Vieh u. a. Produkte requiriert worden. Auch hatten die Gutsbesitzer vor der Übergabe der Güter einiges beiseite geschaffen und es mangelte in vielen Gütern an Zugpferden, Viehfutter und Saatkorn für die bevorstehende Frühjahrsbestellung.

In der großen Mehrzahl der Fälle beteiligten sich die früheren Gutsarbeiter und Bauernknechte überaus aktiv an der Instandsetzung der sozialistischen Wirtschaft und an der Überwindung der Schwierigkeiten. Die ersten Resultate der kollektiven Bewirtschaftung und der Vorbereitung zur Frühlingsaat zeigten, daß die Ältestenräte durchaus fähig waren, mit diesen Aufgaben fertigzuwerden.

W. I. Lenin war der Ansicht, daß die Großgüter dem estnischen Dorf zur Grundlage des Sozialismus werden würden. «Es ist augenscheinlich,» sagte er, «daß der Übergang zum Sozialismus in Estland, diesem kleinen Lande mit landwirtschaftlichen Großbetrieben, wo die Bevölkerung durchweg schriftkundig ist, — daß dieser Übergang nicht in der

gleichen Weise erfolgen kann wie in Rußland, das im ganzen ein kleinbürgerliches Land ist. Dieses muß in Betracht gezogen werden.»¹

Die Tatkraft und das Klassenbewußtsein der estnischen Landarbeiter wurden von W. I. Lenin hoch eingeschätzt: «Im kleinen Nachbarland Estland, wo das Volk schriftkundig ist, trat neulich ein Kongreß der Bauernknechte zusammen und es wurden Bevollmächtigte gewählt, welche die Leitung sämtlicher bewirtschafteten Güter übernahmen. Es ist ein Weltumsturz. Die Knechte, die in der kapitalistischen Wirtschaft auf der niedrigsten sozialen Stufe standen, ergreifen die Kontrolle über die Güter.»²

Die estnischen Bolschewiki haben aber bei der Durchführung der agrarischen Umgestaltungen einige Fehler zugelassen. Im Agrarprogramm, das, wie gesagt, Anfang Dezember 1917 angenommen wurde, hieß es zwar, daß die Landarmen unbedingt zusätzliches Land zugeteilt bekommen sollten, doch haben die estnischen Bolschewiki nichts vorgenommen, diesen Programmpunkt zu verwirklichen. Auch war nirgends klar und ausdrücklich gesagt, daß die klein- und mittelbäuerlichen Wirtschaften unangetastet bleiben.

Diese Fehlschritte behinderten die Konsolidierung eines Bundes zwischen der Arbeiterklasse und der Bauernschaft. Später — in der Periode der fremdländischen bewaffneten Intervention und des Bürgerkrieges — wirkten sich diese Fehlschritte ungünstig aus.

Die Kommunistische Partei Estlands verwertete in der sozialistischen Revolution des Jahres 1940 die Erfahrungen, die sie 1917—1919 bei der Verwirklichung des Leninschen Dekrets über den Grund und Boden erlangt hatte, sowie die Erfahrungen anderer kommunistischer Parteien. Auch wurden dann — worauf 1932 im Manifest der KPE hingewiesen wird — die Fehlschritte der früher erwähnten Periode beseitigt: 1940 wurde in der Estnischen SSR eine sowjetische Bodenreform durchgeführt, 53 000 Bauernknechte und arme Kleinbauern, sowie ein gewisser Teil der Mittelbauern erhielten über 550 000 ha Land. Man schuf 26 500 neue Bauernwirtschaften. Diese Reform festigte das Bündnis der Arbeiterklasse und der werktätigen Bauernschaft, besserte die materielle Lage der Landbevölkerung und half, die Werktätigen zum Kampfe gegen die faschistischen Eindringlinge zu mobilisieren.

*Institut für Geschichtsforschung
der Akademie der Wissenschaften
der Estnischen SSR*

Eingegangen
am 13. Nov. 1969

¹ W. I. Lenin, Dritter Allrussischer Kongreß der Arbeiter-, Soldaten- und Bauerndepu-
tierten am 10.—18. (23.—31.) Januar 1918. Sämtliche Werke. Bd. 31, S. 263—264
(russisch).

² W. I. Lenin, Außerordentlicher Allrussischer Eisenbahnerkongreß am 5.—30.
Januar (18. Januar — 12. Februar) 1918. Ebenda, S. 303.